

N I K O L A J G O G O L

Dode Zielen

Een gedicht in proza

1842

Biografie

Nikolaj Gogol (1809–1852)

Nikolaj Vassiljevitsj Gogol werd geboren op 1 april 1809 in Sorotsjintsy, in de Oekraïense steppe. Hij groeide op in een wereld van Kosakische volksverhalen en bijgeloof, ver van de hoofdstad. Op twintigjarige leeftijd vertrok hij naar Sint-Petersburg met grote literaire ambities en weinig geld. De stad viel hem zwaar tegen. Maar hij schreef — en hij werd opgemerkt door Poesjkin, die hem onder zijn hoede nam en hem verhalen aanreikte voor bewerking.

In 1829 verschenen zijn eerste Oekraïense verhalen, in 1835 de Petersburgse novellen. In 1836 werd zijn komedie *De revisor* opgevoerd — een vernietigende satire op de provinciale bureaucratie die hem beroemd en gehaat maakte tegelijk. Gogol verliet Rusland en woonde jarenlang in Rome, waar hij werkte aan zijn grote project: *Dode Zielen*, een roman die hij beschouwde als zijn levenswerk, zijn bijdrage aan de redding van Rusland.

Dode Zielen — het eerste deel — verscheen in 1842 en sloeg onmiddellijk in als een bom. Vissarion Belinski noemde het het grootste werk in de Russische proza ooit. Slavofilen en westernisers, liberalen en conservatieven — allen claimden Gogol voor hun zaak. Hij zelf trok zich terug in religieuze obsessie en begon het tweede deel te herschrijven, opnieuw te herschrijven, en te verbranden. In februari 1852 verbrandde hij de definitieve versie van deel twee. Tien dagen later stierf hij, uitgehongerd en uitgeput, op tweeënveertigjarige leeftijd.

Wat er bewaard is gebleven van deel twee — fragmenten, vroegere versies — werd postuum gepubliceerd. Het is onaf, ongelijk, maar ook ontroerend in zijn ambitie: Gogol wilde Tsjitsjikov verlossen, wilde Rusland verlossen, en begon te begrijpen dat hij daartoe niet in staat was.

— *De redactie*

Voorwoord

Gogol noemde *Dode Zielen* zelf een "gedicht" — niet een roman, niet een novelle, maar een gedicht in proza. Dat was geen bescheidenheid maar een aanwijzing: het boek wil niet de gewone romanwerkelijkheid nabootsen maar iets anders bereiken, iets dat dichterbij epos ligt. De held is Tsjitsjikov, een man van middelmatige leeftijd en middelmatig uiterlijk, die door de Russische provincie reist met een vreemd plan. Hij koopt dode zielen — dat wil zeggen: lijfeigenen die al gestorven zijn maar nog niet zijn afgeschreven in het register. Door hun namen te bezitten kan hij ze als onderpand gebruiken voor een hypotheek, waarmee hij rijk wordt zonder iets te bezitten dat werkelijk bestaat.

De satire is onverbiddelijk. Elke landeigenaar die Tsjitsjikov bezoekt is een karikatuur van een bepaald menselijk tekort: Manilov de dromer die nooit iets doet, Korobotsjka de bijgelovige vrek, Nozdrjov de opschepper en bedrieger, Sobakevitsj de grove materialist, Pljoesjkin de gierigaard die zichzelf heeft laten verteren door zijn bezit. Samen vormen ze een portret van Rusland als Gogol het zag: een land van stilstand, komedie en vergeten levens.

Maar *Dode Zielen* is meer dan satire. De beroemde lyrische uitweiding aan het einde van deel één — de galjop van de troika, Rusland als een vliegende vogel die niemand kan inhalen — laat zien dat Gogol zijn land ook liefhad, en dat zijn spot een vorm van liefde was. Hij wilde redden wat hij bespote. Dat paradox is de kern van het boek.

Deel twee, hier in gefragmenteerde vorm opgenomen, is het document van een mislukking die groter is dan de meeste successen. Gogol probeerde Tsjitsjikov te laten groeien, te laten leren, te laten verlossen. Hij slaagde er niet in — of hij geloofde dat hij er niet in slaagde. De vlammen namen het oordeel van hem over.

— *De redactie*

Inhoudsopgave

Deel I	7
I	7
II	18
III	39
IV	62
V	94
VI	115
VII	130
VIII	149
IX	166
X	176
XI	188
Deel II	221
I	221
II	251

Personnages

Собакевич

“Sobakevitsj”

Манилов

“Manilov”

Коробочка

“Korobotjka”

Чичиков

“Tsjitsjikov”

Deel I

Nikolaj Gogol — Dode Zielen

I

Voor de deur van een herberg in het provinciestadje N. hield een elegante britsjka stil -- een lichte, veerkrachtige koets zoals vrijgezellen, gepensioneerde luitenant-kolonels, stafkapiteins en landeigenaren met een honderdtal zielen er graag op nahielden, kortom iedereen die tot de middenklasse van de adel behoorde. In die britsjka zat zo'n heer: een man die niet knap was, maar ook niet lelijk, niet te dik en niet te mager. Hij was evenmin erg oud, noch erg jong. Zijn aankomst wekte geen opschudding in de stad en ging gepaard met geen enkel bijzonder voorval, behalve dat twee boeren die toevallig voor de deur van een kroeg stonden een paar opmerkingen wisselden over het rijtuig, meer dan over de man die erin zat.

„Kijk eens naar dat rijtuig," zei de ene tegen de andere. „Denk je dat het tot Moskou reist?" „Ja, dat denk ik wel," antwoordde zijn metgezel. „Maar niet tot Kazan, hè?" „Nee, tot Kazan zeker niet."

Daarmee was het gesprek afgelopen. Terwijl de britsjka de herberg naderde, kwam hij een jonge man tegen in een paar zeer korte, zeer strakke broeken van wit dimity, een halfmodieuze jas en een frontje dat was vastgemaakt met een bronzen dasspeld in de vorm van een pistool. De jongeman draaide zijn hoofd om, bekeek het rijtuig aandachtig, greep toen naar zijn pet die door de wind dreigde af te waaien, en liep verder.

Toen het voertuig voor de herberg stilhield, stond daar al de kellner klaar om de gast te begroeten -- een man van zo'n vlugge en levendige beweging dat het onmogelijk was zijn gezicht goed te onderscheiden. Met een servet in de ene hand en zijn magere gestalte in een pandjesjas die bijna tot in zijn nek reikte, schudde hij zijn lokken naar achteren en leidde de heer de trap op, over een houten galerij, naar de kamer die de hemel voor hem had bestemd. Die kamer zag er heel gewoon uit, zoals alle kamers in herbergen van dit soort in provinciestadjes: voor twee roebel per dag kreeg de reiziger er een vertrek vol kakkerlakken, dat door een deur verbonden was met de aangrenzende kamer. Die deur kon weliswaar met een kast worden afgesloten, maar daarachter stond waarschijnlijk een zwijgende, roerloze buurman wiens oren brandden van verlangen om ieder detail over de nieuwe gast te vernemen.

De buitenkant van de herberg paste volkomen bij het interieur. Het lange, slechts twee verdiepingen tellende gebouw had beneden geen pleisterwerk; de donkere rode bakstenen, die al van zichzelf nogal vaal waren, waren door weer en wind nog valer geworden. De bovenverdieping was, zoals gebruikelijk, in een onverwoestbaar geel geschilderd. Binnen, op de begane grond, stonden banken vol paardentuig, touw en schapenvachten; op de vensterbank zat een sbitenverkoper dicht naast een samowar -- zo sprekend leken ze op elkaar dat ze, ware het niet dat de samowar een pikzwarte tuit had, voor een tweeling hadden kunnen doorgaan.

Terwijl de reiziger zijn kamer bekeek, werd zijn bagage naar binnen gebracht. Voorop kwam een portemanteau van wit leer, zo haveloos dat duidelijk was dat hij al menige reis had meegemaakt. De dragers waren de koetsier Selifan, een klein mannetje in een wijde overjas, en de lijfknecht Petrusjka -- een kerel van een jaar of dertig in een versleten, veel te ruime jas die ooit de schouders van zijn heer had gesierd. Zijn grove neus en lippen gaven zijn gezicht een norse uitdrukking. Achter de portemanteau volgden een klein roodhouten koffertje, bekleed met berkenbast, een laarzenkist en, in blauw papier gewikkeld, een gebraden kip. Nadat alles was neergezet, ging de koetsier naar de paarden kijken en de knecht zich installeren in het donkere voorportaal, dat al vol lag met een mantel, een zak livrei en zijn eigen kenmerkende geur. Hij schoof het smalle bed tegen de muur en bedekte het met het dunne restje matras dat hij van de waard had losgebedeld -- zo dun en plat, en misschien ook wel zo vet, als een pannenkoek.

Terwijl de bedienden de boel in orde brachten, begaf de heer zich naar de gelagkamer. Hoe zo'n gelagkamer eruitziet, weet iedere reiziger. De wanden zijn altijd gelakt; boven zwart van de tabaksrook, beneden glimmend van de ruggen van de gasten, vooral van de plaatselijke kooplui die op marktdagen geregeld een glas thee komen drinken. Even onveranderlijk zijn de beroete plafonds, de even beroete kroonluchter, de rammelende glazen kappen die opspringen zodra de kellner over het versleten zeil rent met een blad vol glazen -- glazen die lijken op een zwerm vogels die aan de kust zit te rusten -- en een aantal olieverfschilderijen. Kortom, er zijn dingen die je in iedere herberg aantreft. In dit geval was het enige opvallende dat op een van de schilderijen een nimf was afgebeeld met borsten van een omvang zoals de lezer in zijn leven nooit heeft aanschouwd. Eenzelfde karikatuur van de natuur valt te bespeuren in de historische taferelen van onbekende herkomst die soms via Russische grootgrondbezitters, die zich kenners wanen, uit Italië bij ons terechtkomen -- louter op aanraden van de koeriers die hen begeleidden.

Onze reiziger zette zijn pet af en ontdeed zijn hals van een veelkleurige wollen das, van het soort dat een echtgenote met eigen handen voor haar man breit, vergezeld van eindeloze aanwijzingen hoe hij hem het best kon vouwen. Vrijgezellen dragen weliswaar ook zulke bonte dingen, maar God alleen weet wie ze voor hen maakt. Ik voor mij kan ze niet uitstaan. Nadat hij de das had opgevouwen, bestelde de heer het middagmaal. Terwijl de gerechten werden klaargemaakt -- koolsoep, een pastei van enkele weken oud, een schotel merg met erwten, worst met kool, een gebraden kip, gezouten komkommer en de zoete taart die in zulke gelegenheden altijd paraat staat -- terwijl deze spijzen dus werden opgewarmd of koud werden opgediend, wist hij de kellner aan de praat te krijgen over de vorige waard, de inkomsten van de herberg en het karakter van de huidige eigenaar. Op de laatste vraag kreeg hij het antwoord dat altijd gegeven wordt: „Mijn baas is een vreselijk harde kerel, meneer.”

Het is merkwaardig dat in het verlichte Rusland zoveel mensen niet eens kunnen eten in een herberg zonder de bediende aan te spreken en familiair met hem te doen. Toch waren niet al de vragen van de heer doelloos. Hij informeerde wie gouverneur was, wie voorzitter van de plaatselijke raad, wie officier van justitie. Kortom, hij liet geen enkele notabele ambtenaar ongenoemd en vroeg bovendien, ogenschijnlijk terloops, naar de meest precieze bijzonderheden over de landeigenaren in de omtrek. Wie van hen had

lijfeigenen en hoeveel? Hoe ver van de stad woonden ze? Wat was hun karakter en kwamen ze vaak in de stad? Ook naar de gezondheidstoestand van het platteland informeerde hij nauwgezet. Was er veel ziekte -- koortsen, kwaadaardige malaria, pokken of wat dan ook? Hoewel zijn belangstelling voor deze zaken meer dan gewone nieuwsgierigheid verried, bleef zijn houding ernstig en blies hij van tijd tot tijd zijn neus met een indrukwekkende kracht. De wijze waarop hij dat deed, was werkelijk wonderbaarlijk: hoewel het orgaan klanken voortbracht die aan een trompet deden denken, wist hij met zijn onschuldige waardigheid de kellner het diepste respect af te dwingen. Zodra de geluiden diens oren bereikten, schudde deze zijn lokken naar achteren, richtte zich op in een houding van gespannen oplettendheid en vroeg, met het hoofd licht gebogen, of de heer soms nog iets wenste.

Na het middagmaal dronk de gast een kop koffie, ging op de sofa zitten -- met achter zich een van die met wol beklede kussens die in Russische herbergen nog het meest op een kei of een baksteen lijken -- en begon te snurken. Even later schrok hij wakker, liet zich naar zijn kamer brengen, wierp zich languit op het bed en sliep opnieuw twee volle uren. Toen de kellner hem ten slotte wekte, schreef hij op diens verzoek op een stukje papier zijn naam, achternaam en rang -- bestemd voor de politie. De kellner, die zich vanuit de gang over het papier boog, las lettergreep voor lettergreep: „Pavel Ivanovitsj Tsjitsjikov, collegiaal raadsheer -- landeigenaar -- reizend voor particuliere aangelegenheden.”

Nauwelijks had hij dit volbracht of Pavel Ivanovitsj Tsjitsjikov ging de stad bezichtigen. Het stadje beviel hem kennelijk, en het voldeed inderdaad aan de gebruikelijke maatstaven van onze provinciesteden. Waar geen schel geel steen te zien was, trof men het bescheidener grijs van hout aan; huizen van één of twee verdiepingen, met de zolders waar provinciale bouwmeesters zo dol op zijn, leken bijna te verdwalen tussen de wijde straten en de rommel van half afgebroken of half voltooid schuttingen. Op andere plaatsen was meer leven en beweging; daar stonden de huizen dicht opeen en hingen er verweerde, door regen uitgelopen uithangborden met laarzen, koeken of een paar blauwe broeken met het opschrift „Arsjavski, kleermaker” en dergelijke. Boven een winkel met hoeden en petten stond „Vassili Fedorov, buitenlander”; elders toonde een bord een biljarttafel met twee spelers in frakken zoals toneelspelers dragen die pas in de laatste acte opkomen -- hoewel ze met scherp gebogen armen en licht geknikte knieën de

meest zorgvuldige stoten maakten, raakten ze slechts de lucht. Boven ieder dergelijk etablissement stond geschreven: „Dit is het beste huis van zijn soort in de stad." Op straat stonden tafels met noten, zeep en peperkoek -- de laatste nauwelijks van de zeep te onderscheiden -- en bij een eethuis prijkte het uithangbord van een dikke vis aan een harpoen. Het meest voorkomende teken was echter het staatswapen, de dubbelkoppige adelaar, hier vervangen door de bondige vermelding „Kroeg". De bestrating van de stad liet overal te wensen over.

De heer wierp ook een blik in de stadstuin, die slechts enkele armzalige, slecht gekozen boompjes telde, gesteund door groen geverfde driehoekige latjes en niet hoger dan een gewone wandelstok. Toch had de plaatselijke krant onlangs bij een feestelijke gelegenheid geschreven: „Dankzij de inspanningen van onze burgergouverneur is onze stad verrijkt met een lusthof vol schaduwrijke, wijdvertakte bomen. Zelfs op de heetste dag bieden zij aangename koelte, en het was een waar genoegen te zien hoe de harten van onze burgers klopten van dankbaarheid terwijl hun ogen zich met tranen vulden bij de gedachte aan alles wat hun gouverneur voor hen heeft gedaan!"

Vervolgens informeerde hij bij een gendarme naar de kortste weg naar de raad, de rechtbank en de gouverneur, voor het geval hij hen nodig mocht hebben, en ging toen de rivier bekijken die door de stad stroomde. Onderweg scheurde hij een aanplakbiljet van een paal om het later op zijn gemak in de herberg te kunnen lezen. Ook schonk hij een langdurige blik aan een dame van aangenaam voorkomen die, vergezeld door een lakei met een pak, over het houten trottoir liep. Ten slotte wierp hij nog een allesomvattende blik om zich heen, alsof hij het algemene beeld van de plaats in zijn geheugen wilde prenten, en keerde huiswaarts. Daar besteeg hij, zacht geholpen door de kellner, de trap naar zijn slaapkamer, dronk een glas thee, ging aan tafel zitten en vroeg om een kaars. Toen die gebracht was, haalde hij het biljet uit zijn zak, hield het dicht bij de vlam en las de inhoud, daarbij zijn rechteroog licht toeknijsend. Er viel weinig opmerkelijks aan te ontdekken. Er stond slechts dat binnenkort een stuk van Kotzebue zou worden opgevoerd, waarin een zekere heer Poplevin en een zekere juffrouw Zjablova een rol zouden spelen, terwijl de overige rollen door mindere goden werden vervuld. Toch las de heer het biljet met grote aandacht en noteerde zelfs de prijzen van de plaatsen. Hij merkte ook op dat het in de drukkerij van de provinciale regering was gedrukt. Daarna keerde hij het papier om, maar vond aan de achterkant niets, vouwde het weer op, legde

het in het doosje voor allerlei kleinigheden en sloot de dag af met een stuk koud kalfsvlees, een fles augurken en een diepe slaap.

De volgende dag wijdde hij aan bezoeken aan de verschillende stedelijke ambtenaren. Het eerste en zeer eerbiedige bezoek gold de gouverneur. Deze heer leek op Tsjitsjikov zelf: noch dik, noch mager. Om zijn hals droeg hij het lint van de Orde van Sint-Anna en men zei dat hij ook voor de ster in aanmerking kwam. Verder was hij groot en goedmoedig en had hij de gewoonte zich af en toe met breien te vermaken. Daarna begaf Tsjitsjikov zich naar de vicegouverneur, vervolgens naar de officier van justitie, de voorzitter van de plaatselijke raad, de politiechef, de belastingcommissaris en de directeur van de staatsfabrieken. Het is niet eenvoudig om alle notabelen van deze wereld te onthouden, maar onze bezoeker toonde de grootste ijver: hij bracht zelfs een bezoek aan de inspecteur van de stedelijke geneeskundige dienst en aan de stadsarchitect. Daarna zat hij peinzend in zijn britsjka na te denken wie hij nog meer moest bezoeken. Geen enkele grootheid was overgeslagen, en bij ieder gesprek had hij kans gezien ieder afzonderlijk te vleien. Tegen de gouverneur had hij laten doorschemeren dat een vreemdeling die in diens gouvernement aankomt, zou menen in het paradijs te zijn beland, zo fluweelzacht waren de wegen. „Gouverneurs die bekwame ondergeschikten aanstellen,” had Tsjitsjikov gezegd, „verdienen de hoogste lof.” Tegen de politiechef had hij een bijzonder lovende opmerking gemaakt over de plaatselijke gendarmerie. En tegen de vicegouverneur en de voorzitter van de raad -- die beiden nog geen hogere rang dan staatsraad hadden -- was hij twee keer zo onhandig geweest hen met „Uwe Excellentie” aan te spreken, een blunder die hen zichtbaar verheugde. Het gevolg was dat de gouverneur hem voor diezelfde avond op een receptie uitnodigde, en andere ambtenaren volgden zijn voorbeeld: de een voor het diner, de ander voor een theebransje, en zo verder.

Over zichzelf had de reiziger weinig gesproken; en wanneer hij dat wel deed, was het op algemene toon en met opvallende bescheidenheid. Op zulke ogenblikken kreeg zijn taal zelfs iets literairs: hij verklaarde dan altijd dat hij een nietig wormpje was, geen enkele aandacht waard, dat hij in zijn leven veel vreemde dingen had meegemaakt, dat hij later veel had geleden voor de waarheid, dat hij vele vijanden had die hem naar het leven stonden, en dat hij, verlangend naar rust, nu op zoek was naar een plek om zich te vestigen. Daarom achtte hij het zijn plicht, nu hij in dit stadje was beland, zijn respect te

betuigen aan de hoogste autoriteiten. Dat, en niets meer, was alles wat de stad voorlopig over de nieuwkomer te weten kwam.

Natuurlijk liet hij geen tijd verloren gaan en verscheen hij op de avondreceptie van de gouverneur. Eerst echter kostte zijn voorbereiding meer dan twee uur en vereiste die een toilet van een zeldzame zorgvuldigheid. Na een kort dutje na het eten vroeg hij om zeep en water en besteedde geruime tijd aan het schrobben van zijn wangen -- die hij van binnen met zijn tong ondersteunde -- en daarna aan het afdrogen van zijn volle, ronde gezicht, van de oren afwaarts, met een handdoek die hij van de schouder van de kellner nam. Tweemaal snoot hij daarbij luidruchtig in het gezicht van de kellner. Vervolgens posteerde hij zich voor de spiegel, deed een vals frontje voor, trok twee haren uit zijn neus en verscheen in een geruite frak van bosbeskleur. Daarna reed hij door brede, spaarzaam verlichte straten naar de residentie van de gouverneur, die verlicht was alsof er een bal werd gegeven. Koetsen met glanzende lantarens, twee gendarmes voor de deur, een wirwar van koetsierskreten -- niets ontbrak wat indruk kon maken. In de salon moest de bezoeker zelfs even zijn ogen sluiten, zo fel was de glans van lampen, kaarsen en dameskleding. Alles leek in licht gedompeld en overal flitsten en dansten zwarte frakken -- zoals op een hete zomerdag vliegen rond een suikerbrood cirkelen terwijl de oude huishoudster het in stukken snijdt voor het open raam, en de kinderen van het huis om haar heen dringen om de bewegingen van haar knoestige handen te volgen, terwijl de vliegen in luchtige eskaders op de wind binnenkomen, vrij als in hun eigen huis, en gebruikmakend van het feit dat de felle zon de oude dame verblindt, zich over de stukken suiker verspreiden. Hoewel de weelde van de zomer en de overvloed aan lekkernijen hen eerder lokt om zich te vertonen dan om te eten, paraderen ze over het brood, wrijven hun achterlijf en voorlijf tegen elkaar, poetsen zich onder de vleugels, strekken hun voorpoten over hun kop en vliegen dan weer naar buiten om met nieuwe plunderende eskaders terug te keren.

Tsjitsjikov was zo verbluft dat hij nauwelijks beseftte dat de gouverneur hem bij de arm nam en aan zijn echtgenote voorstelde. Toch hield hij voldoende tegenwoordigheid van geest om een compliment te mompelen dat een man van middelbare leeftijd en matige rang paste. Toen de paren zich voor de dans hadden gevormd en de overige gasten tegen de wanden waren gedrukt, sloeg Tsjitsjikov zijn armen over elkaar en bekeek de dansers aandachtig. Sommige dames waren goed en modieus gekleed, de anderen

droegen wat God gewoonlijk in een provinciestad schenkt. Ook hier vielen de mannen in twee duidelijk te onderscheiden groepen uiteen. De ene bestond uit slanke heren die om de dames heen fladderden en nauwelijks van hoofdstedelingen te onderscheiden waren: zo zorgvuldig en kunstig waren hun bakkebaarden bijgewerkt, zo presentabel hun ovale, gladgeschoren gezichten, zo gemakkelijk hun manieren tegenover de vrouwen, zo gladjes hun Frans wanneer ze hun gezelschapsdames plaagden. De andere groep bestond uit stevige mannen, van hetzelfde postuur als Tsjitsjikov -- dus noch erg dik, noch erg mager -- die zich van de dames afwendden, achteruitdeinsden en spiedend rondkeken of de lakeien van de gouverneur al groene speeltafels voor whist hadden klaargezet. Hun gezichten waren vol en rond, sommigen droegen baarden, en nergens was hun haar gekruld of in de zogenaamde „duivels-onverschillige" stijl gekamd. Integendeel, hun hoofden waren kortgeknipt of glad geborsteld, en hun gezichten rond en stevig. Deze groep vertegenwoordigde de meer gerespecteerde ambtenaren van de stad.

Het is geen toeval dat in zaken dikke mannen altijd hun magere broeders overtreffen. Waarschijnlijk is dat de reden waarom de mageren vooral in de politieke politie of als volslagen nullen eindigen, wier bestaan louter luchtig en onbeduidend is. Dikke mannen nemen nooit een achterbank; zij zitten altijd vooraan, stevig en zelfverzekerd, en wijken geen duimbreed, al kraakt en buigt de stoel onder hun gewicht. Om hun uiterlijk bekommeren zij zich weinig, zodat een frak hun minder gemakkelijk zit dan magere gestalten. Toch vergaren dikke mannen stevast het grootste fortuin. Binnen drie jaar heeft een magere man geen enkele lijfeigene meer die hij niet heeft verpand; kijk echter naar het bezit van een dikke man: eerst een buitenhuis, dan een groter buitenhuis, dan een huis dicht bij de stad en ten slotte een landgoed met alle gemakken. Zo iemand heeft zowel God als de staat gediend, geniet algemeen respect en trekt zich op den duur terug uit de zaken, verandert zijn levenswijze en wordt een Russische landeigenaar -- kortom, een echte heer die gastvrijheid betracht, in weelde leeft en zijn bezit nalaat aan erfgenamen die het waarschijnlijk zullen verkwisten aan buitenlandse reizen.

Dat dit ongeveer de gedachtegang was van Tsjitsjikov terwijl hij naar het gezelschap stond te kijken, wil ik niet ontkennen. Het gevolg was dat hij besloot zich bij de stevigere gasten te voegen. Daaronder herkende hij al enkele bekende gezichten: de officier van justitie -- een man met borstelige wenkbrauwen boven ogen die leken te zeggen: „Kom even mee naar de andere kamer, vriend, ik heb je iets te vertellen" -- hoewel hij in de regel

zwijgzaam en ernstig was; de postmeester -- een onbeduidend mannetje dat zich graag als geestig en filosofisch voordeed; en de voorzitter van de plaatselijke raad -- een beminnelijk en verstandig man. Deze drie begroetten Tsjitsjikov als een oude bekende en hij beantwoordde hun groet met een zijdelingse, maar hoffelijke buiging. Verder maakte hij kennis met een buitengewoon zalvende en toegankelijke landeigenaar genaamd Manilov en met een landeigenaar van grover allooi, Sobakevitsj. De laatste begon de kennismaking door zwaar op Tsjitsjikovs tenen te trappen en hem vervolgens om vergeving te vragen. Tsjitsjikov kreeg het aanbod om bij het whistspel in te vallen en nam dat met zijn gebruikelijke hoffelijke hoofdknik aan. Zij zetten zich aan een groene tafel en stonden daar niet meer van op tot het souper. Gedurende het spel verstomde ieder gesprek, zoals gebruikelijk wanneer mannen zich aan een ernstige bezigheid wijden. Zelfs de postmeester, van nature spraakzaam, zette zodra hij de kaarten in handen had een gezicht van diepe concentratie, tuitte zijn lippen en behield die uitdrukking het hele spel door. Alleen wanneer hij een hofkaart speelde, sloeg hij met zijn vuist op tafel en riep -- was het een vrouw -- „Zo, ouwe popevrouw!" en -- was het een heer -- „Zo, boer uit Tambov!" Waarop de voorzitter van de raad onveranderlijk antwoordde: „Ha, ik heb hem bij de oren, ik heb hem bij de oren!" En rond de tafel klonken andere krachtige uitroepen over het spel, doorspekt met bijnamen die spelers graag aan de verschillende kaarten geven.

Nadat het spel was afgelopen, ontstond er natuurlijk ruzie, en onze vriend mengde zich daarin, maar zo behendig dat iedereen zag dat hij, hoewel hij kibbelde, dat slechts op de allervriendelijkste wijze deed. Nooit zei hij ronduit: „Daar heb je de verkeerde kaart gespeeld." Altijd gebruikte hij een formulering als: „U hebt zich een kleine vergissing veroorloofd, waardoor ik de eer had uw twee te dekken." Om de goede verstandhouding te bewaren, bood hij hun telkens zijn zilveren snuifdoos aan, waarvan de bodem was versierd met een paar viooltjes ter wille van de geur. Vooral aan de landeigenaren Manilov en Sobakevitsj schonk de nieuwkomer veel aandacht. Zijn haast om op goede voet met hen te komen, had tot gevolg dat de voorzitter en de postmeester enigszins op de achtergrond raakten. Tegelijkertijd getuigden de vragen die hij aan die twee stelde niet alleen van nieuwsgierigheid, maar ook van gezond verstand. Hij begon met te vragen hoeveel lijfeigenen zij bezaten en hoe hun zaken er momenteel voor stonden, en ging toen over op hun positie en hun families. Al spoedig had hij zijn nieuwe vrienden volledig

ingepalmd. Vooral Manilov -- een man in de bloei van zijn leven met ogen zo zoet als suiker die knipperden zodra hij lachte -- kon niet genoeg van zijn betoveraar krijgen. Hij drukte Tsjitsjikov lang en vurig de hand en smeekte hem hem de eer te doen zijn landgoed te bezoeken, dat op nauwelijks vijftien werst van de stadsgrenzen lag. Tsjitsjikov verzekerde hem met een allervriendelijkste buiging en een oprechte handdruk dat hij niet alleen bereid was aan het verzoek te voldoen, maar dat hij het als een heilige plicht beschouwde. Sobakevitsj zei laconiek: „En kom jij ook eens bij mij langs," waarna hij een paar laarzen van zodanige afmetingen aanschouf dat het moeilijk zou zijn er passende bij te vinden -- vooral tegenwoordig, nu het ras der epische helden in Rusland begint uit te sterven.

De volgende dag dineerde en bracht Tsjitsjikov de avond door bij de politiechef -- een woning waar men drie uur na het diner weer aan het whisttafeltje zat en daar bleef zitten tot twee uur in de nacht. Hier maakte hij onder anderen kennis met een landeigenaar genaamd Nozdriov -- een losbandig kereltje van dertig die, nadat hij drie of vier woorden met zijn nieuwe kennis had gewisseld, hem onmiddellijk met „jij" begon aan te spreken. Hoewel hij hetzelfde deed tegen de politiechef en de officier van justitie, hielden beiden, zodra men aan tafel zat, Nozdriovs spel scherp in de gaten en volgden bijna iedere kaart die hij uitspeelde.

De avond daarop bracht Tsjitsjikov door bij de voorzitter van de plaatselijke raad, die zijn gasten -- hoewel er twee dames bij waren -- in een vettige kamerjas ontving. Daarna volgde een avond bij de vicegouverneur, een groot diner bij de belastingcommissaris, een kleiner diner bij de officier van justitie (een zeer vermogend man) en ten slotte een receptie bij de burgemeester. Kortom, geen enkel uur van de dag hoefde Tsjitsjikov thuis door te brengen; hij keerde slechts naar de herberg terug om te slapen. Op de een of andere manier had hij vaste voet gekregen en overal gold hij als een man van de wereld. Wat het gespreksonderwerp ook was, hij wist er altijd zijn aandeel in te leveren. Kwam het gesprek op paardenfokkerij, dan bleek hij daar bijzonder goed in thuis. Ging het over rashonden, dan had hij terstond de meest rake opmerkingen. Raakte men verward in een discussie over een recente vervolging door de accijnsdienst, dan toonde hij dat hij ook met de wet niet onbekend was. Viel het woord biljart, dan wist hij zich tenminste niet te blameren. Kwam de deugd ter sprake, dan sprak hij erover op een wijze die tranen in de ogen bracht. Ging het over brandewijnstoken, dan bezat hij de

degelijkste kennis. Viel de naam van douaneambtenaren of inspecteurs, dan breidde hij zich uit alsof hij zelf zowel ondergeschikte als meerdere was geweest. Toch temperde hij zijn alwetendheid steeds met een zekere bereidheid om toe te geven, met een beheersing die nooit te luid of te zacht werd en nooit de grenzen van het betamelijke overschreed. Kortom, hij was een heer van uitstekende manieren, en iedere ambtenaar was verheugd wanneer hij hem binnen zag komen.

Zo verklaarde de gouverneur dat Tsjitsjikov een man van de beste bedoelingen was; de officier van justitie vond hem een bekwaam zakenman; de chef van de gendarmerie noemde hem ontwikkeld; de voorzitter van de raad achtte hem welopgevoed en beschaafd; en de vrouw van de gendarmeriechef meende dat zijn hoffelijkheid slechts werd geëvenaard door zijn innemendheid. Zelfs Sobakevitsj -- die gewoonlijk over niemand een goed woord overhad -- zei tegen zijn magere echtgenote, toen hij laat uit de stad thuiskwam, zich uitkleedde en naast haar in bed stapte: „Lieve, vanavond heb ik na het diner bij de politiechef nog even bij de gouverneur aangewipt, en daar heb ik onder anderen een zekere Pavel Ivanovitsj Tsjitsjikov ontmoet, collegiaal raadsheer en een bijzonder aangename kerel." Zijn vrouw antwoordde slechts „Hm!" en gaf hem een stevige trap tegen zijn ribben.

Dat waren de vleierende oordelen die de nieuwkomer in de stad had geoogst. En die oordelen bleven onveranderd tot het ogenblik waarop een zekere eigenaardigheid van hem, een bepaald plan van hem -- de lezer zal weldra vernemen wat het was -- het merendeel der stedelingen in een zee van verwarring stortte.

II

Meer dan twee weken lang leefde de bezoeker in een onafgebroken kring van avondgezelschappen en diners, zodat hij, zoals men zegt, een zeer aangename tijd doorbracht. Ten slotte besloot hij zijn bezoeken ook buiten de stadsmuren uit te strekken en de landeigenaren Manilov en Sobakevitsj op te zoeken, zoals hij hun op zijn woord van eer had beloofd. Toch was het wellicht een diepere beweegreden die hem daartoe aanzette, een gewichtiger zaak, iets wat hem nader aan het hart lag dan de reden die ik zojuist noemde. De lezer zal die beweegreden vernemen, mits hij het geduld opbrengt deze inleidende geschiedenis verder te volgen -- een geschiedenis die, hoe lang ze ook moge lijken, nog wel verder zal uitgroeien en zich zal ontvouwen naarmate wij het slot naderen waartoe dit werk is voorbestemd.

Op een avond kreeg Selifan, de koetsier, bevel de paarden de volgende ochtend tijdig in te spannen, terwijl Petrusjka de opdracht ontving achter te blijven om op de portemanteau en de kamer te letten. Misschien wil de lezer de twee dienaren, over wie ik al sprak, wat beter leren kennen. Natuurlijk waren het geen personen van groot gewicht, slechts wat men noemt bijfiguren van de tweede of zelfs derde rang. Toch, hoewel de hoofdpijnen van dit verhaal niet van hen afhangen en hen slechts terloops raken, koestert de schrijver een hartstocht voor uitvoerigheid en, zoals de gemiddelde Rus, een verlangen naar nauwkeurigheid dat zelfs een Duitser niet overtreft. Tot wat de lezer reeds over deze personen weet, moet ik daarom toevoegen dat Petrusjka gewoonlijk een afgedragen bruine jas droeg die hem veel te wijd was, en dat hij, zoals dat bij lieden van zijn stand gebruikelijk is, dikke lippen en een zeer opvallende neus bezat. Van nature was hij eerder zwijgzaam dan spraakzaam en hij koesterde een vurig verlangen naar zelfontwikkeling. Hij hield van lezen, al maakte het hem weinig uit of het boek over heldendaden ging of over grammatica of kerkelijke geschriften. Elk boek las hij met dezelfde aandacht; had men hem een werk over scheikunde aangeboden, hij zou het eveneens hebben

aangenomen. Niet de woorden zelf, maar de troost die hij uit het leesproces putte, schonk hem vooral genoeg, ook al kon er elk ogenblik een duivels woord van de bladzijde springen waarvan hij geen touw aan elkaar kon knopen. Meestal lag hij bij het lezen in het voorportaal, waardoor zijn matras op den duur zo dun en rafelig werd als een ouwel. Naast zijn liefde voor boeken had hij nog twee gewoonten die onlosmakelijk bij zijn karakter hoorden: hij ging altijd gekleed te bed -- in diezelfde bruine jas -- en overal waar hij kwam, bracht hij zijn eigen bijzondere lucht mee, een geur die elke woning zo doordringend vulde dat hij slechts zijn bed hoefde op te maken, zelfs in een tot dan toe onbewoonde kamer, en zijn overjas en andere spullen naar binnen te slepen, of de ruimte meteen de indruk wekte dat er al tien jaar iemand woonde. Hoewel Tsjitsjikov een veeleisend en soms prikkelbaar man was, trok hij slechts even zijn wenkbrauwen op wanneer zijn neus die geur opving in de frisse ochtendlucht en riep hij met een ruk van zijn hoofd: „De duivel mag weten wat er met jou aan de hand is! Je zweet zeker nogal, hè? Het beste is dat je eens een bad neemt." Petrusjka gaf dan geen antwoord, maar pakte de borstel en begon de jas van zijn heer af te stoffen of een of ander voorwerp te ordenen, alsof hij geheel in zijn werk opging. Wat dacht hij intussen? Misschien: „Mijn heer is een beste kerel, maar dat hij veertig keer hetzelfde zegt, wordt op den duur wat vermoeiend." God alleen weet en ziet alles; een gewoon mens kan onmogelijk doorgronden wat er omgaat in het hoofd van een knecht terwijl zijn meester hem de les leest. Over Petrusjka valt verder weinig te zeggen. Wat de koetsier Selifan betreft --

Maar laat ik hier opmerken dat ik er niet van houd de aandacht van de lezer lang bij lieden van lagere stand te houden. De ervaring heeft mij geleerd dat wij ons niet graag met de lagere standen inlaten en dat de gemiddelde Rus uitsluitend verlangt naar nieuws over hen die hoger op de maatschappelijke ladder staan. Zelfs een vluchtige kennismaking met een vorst of een edelman telt in zijn ogen meer dan de innigste band met gewone mensen. Om dezelfde reden voel ik mij bezorgd om mijn held, want ik heb hem slechts tot collegiaal raadsheer gemaakt -- iemand met wie hofraadsheren nog wel omgaan, maar op wie generaals waarschijnlijk slechts een blik werpen die past bij iemand die aan hun voeten kruipt. Nog erger: zulke generaals zullen Tsjitsjikov wellicht met bestudeerde onverschilligheid behandelen, en voor een schrijver betekent bestudeerde onverschilligheid de dood.

Hoe onaangenaam deze mogelijkheden ook zijn, het wordt tijd dat ik naar mijn held terugkeer. Nadat hij de avond tevoren de nodige bevelen had gegeven, werd hij vroeg wakker, waste zich, wreef zich van top tot teen met een natte spons -- iets wat hij alleen op zondag deed, en deze dag was toevallig zondag -- schoor zich met zoveel zorg dat zijn wangen satijnzacht en glanzend werden, trok eerst zijn geruite frak van bosbeskleur aan en daarover zijn berenpels, daalde de trap af, steeds gevolgd door de kellner, en stapte in zijn britsjka. Met luid geratel verliet het rijtuig de binnenplaats en reed de straat op. Een voorbijkomende priester nam zijn hoed af, een paar straatjongens in vuile hemden riepen: „Meneer, geef een arme wees een kleinigheid!” Even later zag de koetsier dat een stevige kwajongen op het punt stond op de treeplank te klimmen; hij liet de zweep knallen en de britsjka schoot met grotere snelheid over de keien. Ten slotte, met een gevoel van verlichting, zagen de reizigers de macadamweg voor zich liggen, die een einde beloofde aan de keien en aan allerlei andere ergernissen. Nadat Tsjitsjikovs hoofd nog een paar keer tegen de kap van het rijtuig was gestoten, reed hij nu over zachtere bodem. Terwijl de stad in de verte verdween, begon de weg te worden omzoomd door de gebruikelijke heuveltjes, sparren, groepjes jonge dennen, bomen met oude, geschonden stammen, struiken wilde jeneverbes en wat dies meer zij. Al spoedig kwamen ook rijen buitenhuizen in zicht, met hun houtsnijwerk en grijze daken die op geborduurde tafelkleden leken die te drogen hingen -- eigenlijk meer bundels oude takkenbossen. Ook de gewone boeren in schaapsvachten waren te zien, geeuwend op bankjes voor hun hutten, terwijl hun vrouwen met brede gezichten en strak omwonden boezems uit de bovenramen keken en de ramen beneden nu eens een spiedend kalf, dan weer de onooglijke bek van een varken toonden. Kortom, het was het vertrouwde plattelandstoneel. Na de vijftiende werstpaal herinnerde Tsjitsjikov zich plotseling dat Manilov precies vijftien werst had gezegd; maar de zestiende paal vloog voorbij en het landgoed was nog nergens te bekennen. Zonder de twee boeren die zij toevallig tegenkwamen, zouden de reizigers vergeefs hebben gezocht. Op de vraag of het landgoed Zamanilovka hier ergens in de buurt lag, namen de boeren hun mutsen af. Degene die iets slimmer leek en een wigvormige baard droeg, antwoordde:

„Bedoelt u misschien Manilovka, niet ZAmanilovka?” „Ja, ja -- Manilovka.” „Manilovka? Dan moet u nog één werst verder, dan ziet u het meteen rechts voor u liggen.” „Rechts?” herhaalde de koetsier. „Ja, rechts,” bevestigde de boer. „U bent op de

goede weg naar Manilovka, maar ZManilovka bestaat niet. Het huis dat u bedoelt heet Manilovka omdat het Manilovka heet; maar nergens heet een huis ZManilovka. Het staat daar op die heuvel, een stenen huis waarin een heer woont, en het heet Manilovka. Maar ZManilovka is hier nergens en is er ook nooit geweest."

De reizigers reden dus verder op zoek naar Manilovka en na nog twee werst sloegen zij een zijweg in. Twee, drie, vier werst legden zij af over die zijweg voordat zij eindelijk een twee verdiepingen tellend stenen huis zagen. Toen pas herinnerde Tsjitsjikov zich dat wanneer een vriend je uitnodigt en zegt dat zijn landgoed vijftien werst ver ligt, de afstand in werkelijkheid minstens dertig werst bedraagt.

Weinigen zouden de ligging van Manilovs woning bewonderenswaardig hebben gevonden, want het huis stond op een eenzame hoogte, blootgesteld aan alle winden. Op de helling lag kortgemaaid gras, hier en daar, naar Engels gebruik, bloemperken met sering en gele acacia's. Verder een paar schrale groepjes berken met smalle, spits toelopende bladeren en daaronder een prieel met een verschoten groene koepel, blauwe houten pilaren en het opschrift „Tempel van de Eenzame Overpeinzing". Lager op de helling lag een vijver met een groenig waas -- groene vijvers zijn een veelvoorkomend verschijnsel in de tuinen van Russische landeigenaren -- en aan de voet van de helling strekte zich een rij vermolmd houten hutten uit die Tsjitsjikov, om een duistere reden, begon te tellen. Tot meer dan tweehonderd kwam hij, maar nergens was een blaadje groen of een takje hout te zien. Alleen de balken van de hutten troffen het oog. Toch werd het tafereel enigszins opgevrolijkt door twee boerinnen die met opgeschorte rokken tot aan de knieën in de vijver waadden en met houten stelen een gescheurd visnet achter zich aan sleepten waarin twee rivierkreeften en een glinsterende voorn verstrikt zaten. De vrouwen leken ruzie te hebben en bekvechtten over iets. Op de achtergrond, iets terzijde van het huis, tekende zich een vage, donkere vlek van dennenbos af, en zelfs het weer paste bij de omgeving: de dag was niet helder en niet somber, maar had de grijze tint van de uniformen van garnizoensoldaten die al lang in dienst zijn. Om het beeld te voltooien ontbrak alleen de haan niet, de erkende voorbode van weersveranderingen. Ondanks het feit dat zijn amoureuze neigingen hem een kaalgepikte kop hadden opgeleverd, sloeg hij met zijn vleugels -- even kaal als twee stukken bast -- en kraaide luid.

Toen Tsjitsjikov de binnenplaats van het landhuis naderde, zag hij zijn gastheer, gekleed in een groene frak, op de veranda staan, één hand boven de ogen om beter naar

het naderende rijtuig te kunnen kijken. Naarmate de britsjka dichterbij kwam, werd de blik van de gastheer steeds verrukter en zijn glimlach steeds breder.

„Pavel Ivanovitsj!” riep hij uit toen Tsjitsjikov eindelijk uit het rijtuig sprong. „Nooit had ik gedacht dat u ons nog zou herinneren!”

De twee vrienden omhelsden elkaar hartelijk en Manilov leidde zijn gast naar de salon. Terwijl zij door de hal, het voorportaal en de eetkamer lopen, laat mij proberen iets over de heer des huizes te zeggen. Maar zo'n onderneming stuit op moeilijkheden -- het is een veel lastiger taak dan het schilderen van een opvallende persoonlijkheid waarvoor men slechts met grote penseelstreken kleuren op het doek hoeft te werpen: donkere, gloeiende ogen, borstelige wenkbrauwen, een gerimpeld voorhoofd, een zwarte of vuurrood omgeslagen mantel. Er bestaan zoveel Russische landeigenaren dat, hoewel een zorgvuldige blik talloze zonderlinge trekjes onthult, zij als groep uiterst moeilijk te portretteren zijn. Men moet zijn vermogens tot het uiterste inspannen om hun subtiele, bijna onzichtbare kenmerken te kunnen onderscheiden. Kortom, men moet eerst een langdurig onderzoek instellen met een blik die gescherpt is in de strenge school van de waarneming.

God alleen weet hoe Manilovs werkelijke karakter was. Er bestaat een soort mensen die het spreekwoord „noch vis noch vlees” noemt -- noch Bogdan uit de stad, noch Selifan uit het dorp. Tot die soort mogen wij ook Manilov rekenen. Van buiten was hij welgemanierd genoeg; zijn gezicht miste niet de nodige beminnelijkheid, maar die beminnelijkheid bevatte te veel suiker, zodat elk gebaar, elke houding een overmaat aan gretigheid verried om in de gunst te komen en een nauwer contact te kweken. Bij de eerste woorden leek hij door zijn innemende glimlach, zijn blonde haar en blauwe ogen een alleraangenaamste, goedmoedige kerel. Maar na een ogenblik voelde men neiging om niets meer te zeggen, en na het derde ogenblik alleen nog: „De duivel mag weten wat hij is!” En als men dan niet snel vertrok, werd men onvermijdelijk overvallen door de dodelijke verveling die ontstaat wanneer men beseft dat er niets interessants te verwachten valt, slechts een reeks vermoeiende uitlatingen van iemand wiens stokpaardje eenmaal is aangeroerd. Want ieder mens heeft zijn stokpaardje. De een houdt van jachthonden, de ander meent een kenner van muziek te zijn en tot in de diepten van de kunst door te dringen, weer een ander poseert als fijnproever van verfijnde spijzen, een vierde ambieert rollen die de natuur hem niet heeft toebedeeld, een vijfde -- een

bescheidener ambitie -- wil zich bedrinken en droomt ervan zijn vrienden, kennissen en wildvreemden te verheffen door arm in arm met een keizerlijk adjudant te lopen. Weer een ander droomt van een hand die hoeken van azen en tweeën van ruiten kan afknippen, een volgende wil de zaken op orde brengen -- dat wil zeggen, zijn persoonlijkheid nader brengen tot die van een stationschef of postdirecteur. Kortom, bijna ieder mens heeft zijn liefhebberij of neiging; Manilov had er geen. Thuis sprak hij weinig en bracht het grootste deel van zijn tijd in overpeinzing door -- God alleen weet waarover. Evenmin kon men zeggen dat hij veel belang stelde in het beheer van zijn landgoed; hij reed nooit het land op en het landgoed bestuurde zichzelf. Wanneer de rentmeester zei: „Het zou goed zijn om dit of dat te doen," antwoordde hij: „Ja, dat is geen slecht idee," en ging dan verder met zijn pijp roken -- een gewoonte die hij in het leger had opgedaan, waar men hem als een bescheiden, fijngevoelige en beschaafde officier beschouwde. „Ja, geen slecht idee," herhaalde hij dan. En wanneer een boer bij hem kwam, zich in de nek krabde en vroeg: „Barin, mag ik verlof om voor mezelf te gaan werken om mijn obrok te verdienen?" antwoordde hij, de pijp in de mond: „Ja, ga maar!" zonder zich af te vragen of de boer niet gewoon wilde gaan drinken. Wel zei hij soms, terwijl hij van de veranda naar de binnenplaats en van de binnenplaats naar de vijver keek, dat het werkelijk prachtig zou zijn als er plotseling een rijweg zou verschijnen, de vijver ineens door een stenen brug overspannen zou worden en er kleine winkeltjes zouden verrijzen waar venters de kleine waren konden verkopen die de boeren het hardst nodig hebben. Op zulke ogenblikken werden zijn ogen innemend en zijn gezicht kreeg een uitdrukking van intense voldoening. Maar nooit gingen deze plannen verder dan het stadium van bespreking. In zijn studeerkamer lag ook een boek waarvan de veertiende bladzijde al twee jaar permanent omgevouwen was. In het algemeen leek er iets te ontbreken in het huis. De salon was bijvoorbeeld gevuld met fraai meubilair, bekleed met kostbare zijde, maar twee stoelen waren slechts met bast overtrokken en de heer des huizes waarschuwde zijn gasten al jaren: „Gaat u daar niet op zitten, die stoelen zijn nog niet klaar." Een andere kamer was geheel ongemeubileerd, hoewel kort na het huwelijk was gezegd: „Liefste, morgen laten we tenminste wat tijdelijk meubilair voor deze kamer halen." Elke avond werd op de salontafel een fraaie bronzen kandelaar neergezet, een beeldje van de drie gratiën, een met paarlemoer ingelegd blad en een wrakke, scheve koperen invalidenstoel. Dat al vier voorwerpen dik onder de vetlaag zaten, scheen noch de heer, noch de vrouw des huizes, noch de bedienden ooit op te vallen. Manilov en zijn echtgenote waren

volkomen tevreden met elkaar. Meer dan acht jaar waren zij getrouwd, maar nog altijd stopte de een de ander een stukje appel, een bonbon of een noot in de mond met de tederste woordjes die een volkomen toewijding uitdrukten. „Doe je mond open, liefste," luidde de formule, „dan stop ik dit lekkere hapje erin." Op zulke ogenblikken opende „de liefste mond" zich allergewilligst. Voor elkaars verjaardag wisten zij altijd een „verrassing" te bedenken in de vorm van een glazen doosje voor tandpoeder of iets dergelijks; en wanneer zij samen op de sofa zaten, legde hij plotseling, om een onverklaarbare reden, zijn pijp neer en zij haar handwerk -- als zij dat toevallig in handen had -- en drukten zij elkaar zo lang en zo smachtend op de wangen dat men tijdens die kus een klein sigaartje had kunnen roken. Kortom, zij waren wat men noemt „een zeer gelukkig paar". Toch moet worden opgemerkt dat een huishouden meer behoeft dan langdurige omhelzingen en het bedenken van slimme verrassingen. Er zijn talloze taken die vervulling vragen. Waarom zou het bijvoorbeeld dwaas of laag zijn om toezicht te houden op de keuken? Waarom zou men niet zorgen dat de voorraadkamer nooit leeg raakt? Waarom zou de huishoudster mogen stelen? Waarom zouden slordige en dronken bedienden bestaan? Waarom zou het personeel zich in zijn vrije tijd aan onverantwoorde losbandigheid mogen overgeven? Geen van deze zaken vond Manilovs vrouw de moeite van het overwegen waard, want zij was zacht opgevoed, en zachte opvoeding, zoals wij allen weten, verkrijgt men slechts op kostscholen. En kostscholen beschouwen de drie voornaamste vakken die de grondslag vormen van de menselijke deugd als: de Franse taal (onmisbaar voor het geluk van het huwelijk), pianospelen (om de vrije uren van de echtgenoot te veraangemen) en dat onderdeel van de huishoudkunde dat bestaat uit het breien van beurzen en andere „verrassingen". Toch zijn er veranderingen en verbeteringen op gang gekomen, want tegenwoordig wordt het onderwijs meer bepaald door de persoonlijke neigingen en eigenaardigheden van de directrices. In sommige seminaries staat pianospelen op de eerste plaats, Frans op de tweede en huishoudkunde op de derde; in andere staat het breien van verrassingen bovenaan, dan Frans, dan piano -- zo uiteenlopend zijn de systemen! Niettemin mag ik opmerken dat mevrouw Manilova --

Maar laat ik bekennen dat ik er altijd voor terugdeins te veel over dames te zeggen. Bovendien wordt het tijd dat wij naar onze helden terugkeren, die de afgelopen minuten

voor de deur van de salon hebben gestaan en elkaar hebben aangemoedigd als eerste naar binnen te gaan.

„Weest u zo goed mij niet in verlegenheid te brengen,” zei Tsjitsjikov. „Ik volg u.” „Nee, Pavel Ivanovitsj, nee! U bent mijn gast.” En Manilov wees naar de deuropening. „Maakt u zich geen zorgen, ik smeed u,” drong Tsjitsjikov aan. „Gaat u toch naar binnen.” „Pardon, dat kan ik niet. Nooit zou ik toestaan dat zo'n vooraanstaande en welkome gast als u op de tweede plaats komt.” „Waarom noemt u mij vooraanstaand, waarde heer? Ik verzoek u door te lopen.” „Nee, doet u dat alstublieft.” „Waarom?” „Om de reden die ik zojuist noemde.” En Manilov glimlachte zijn alleraangenaamste glimlach.

Ten slotte gingen zij tegelijkertijd en zijdelings naar binnen, waardoor zij elkaar niet weinig in de weg zaten.

„Sta mij toe u mijn vrouw voor te stellen,” vervolgde Manilov. „Liefste -- Pavel Ivanovitsj.”

Toen pas zag Tsjitsjikov een dame die hij tot dan toe over het hoofd had gezien en die nu, samen met Manilov, in de deuropening voor hem boog. Zij was niet onaantrekkelijk, gekleed in een goed passende, hooggesloten ochtendjapon van lichte zijde. Toen de gast binnenkwam, wierpen haar kleine witte handen iets op tafel en grepen haar geborduurde rok vast voordat zij van de sofa opstond waarop zij had gezeten. Niet zonder genoegzaam nam Tsjitsjikov haar hand; zij lispelde een beetje toen zij verklaarde dat zij en haar man even verheugd waren over zijn komst en dat haar man de laatste tijd geen dag voorbij had laten gaan zonder hem te noemen.

„Ja,” bevestigde Manilov, „en elke dag zegt zij tegen mij: 'Waarom komt je vriend niet eens?' 'Wacht nog even, liefste,' antwoord ik dan altijd, 'het zal nu niet lang meer duren.' En nu bent u gekomen, u hebt ons met een bezoek vereerd, u hebt ons een genoegzaam geschonken -- een genoegzaam dat deze dag tot een feestdag maakt, tot een ware verjaardag van het hart.”

De mededeling dat de gelegenheid tot een „ware verjaardag van het hart” was bestemd, bracht Tsjitsjikov enigszins in verwarring; hij antwoordde bescheiden dat hij in werkelijkheid noch van voorname afkomst, noch van hoge rang was.

„Ach, dat bent u wel," onderbrak Manilov hem met zijn vaste, innemende glimlach. „U bent dat alles en nog veel meer."

„Hoe bevalt u onze stad?" vroeg mevrouw. „Hebt u er een aangename tijd doorgebracht?"

„Zeer," antwoordde Tsjitsjikov. „De stad is buitengewoon aangenaam en ik heb erg genoten van het gastvrije gezelschap."

„En wat vindt u van onze gouverneur?"

„Ja, is hij niet een alleraangenaamste en waardige persoonlijkheid?" voegde Manilov eraan toe.

„Dat is hij zeker," beaamde Tsjitsjikov. „Werkelijk een man die het grootste respect verdient. En hoe plichtsgetrouw vervult hij zijn taak naar zijn beste kunnen! Mogen er meer zoals hij zijn!"

„En met hoeveel tact hij iedereen begroet!" voegde Manilov eraan toe, glimlachend en half de ogen sluitend als een kat die achter de oren wordt gekriebeld.

„Inderdaad," beaamde Tsjitsjikov. „Een man van de grootste hoffelijkheid en toegankelijkheid. En wat een kunstenaar! Nooit had ik gedacht dat hij zulke wonderbaarlijke huishoudelijke borduurwerken kon maken! Enkele specimens die hij mij liet zien, zouden door geen enkele dame in het land te overtreffen zijn!"

„En de vicegouverneur -- is die ook geen aardige man?" vroeg Manilov met hernieuwde oogknippering.

„Wie? De vicegouverneur? Ja, een hoogst waardig man!" antwoordde Tsjitsjikov.

„En de politiechef? Is het niet zo dat ook hij in de hoogste mate aangenaam is?"

„Zeer aangenaam inderdaad. En wat een knap, belezen man! Met hem, de officier van justitie en de voorzitter van de raad heb ik whist gespeeld tot de hanen hun laatste ochtendkreet slaakten. Een voortreffelijke kerel."

„En zijn vrouw?" vroeg mevrouw Manilova. „Is zij geen allergevalligste persoonlijkheid?"

„Een van de besten uit mijn beperkte kennissenkring," beaamde Tsjitsjikov.

Ook de voorzitter van de raad en de postmeester werden niet overgeslagen, tot het gezelschap de hele lijst van stedelijke ambtenaren had afgewerkt. En in elk geval bleken die ambtenaren personen van de hoogste verdienste.

„Besteedt u al uw tijd aan uw landgoed?" vroeg Tsjitsjikov op zijn beurt.

„Wel, het grootste deel," antwoordde Manilov, „hoewel wij ook af en toe naar de stad gaan om met een beetje beschaafd gezelschap om te gaan. Men wordt wat roestig als men altijd in afzondering leeft."

„Zeker," beaamde Tsjitsjikov.

„Ja, zeker," vulde Manilov aan. „Maar het zou anders zijn als de omgeving goed was -- als men bijvoorbeeld een vriend had met wie men over manieren en beschaafde omgangsvormen kon spreken, of zich met een tak van de wetenschap kon bezighouden en zo zijn geest kon scherpen. Dat soort dingen geeft de geest lucht. Het, het..." Hij raakte de draad kwijt en besloot met de opmerking dat zijn gevoelens hem soms meesleepten; daarna vervolgde hij met een gebaar: „Wat ik bedoel is dat, als zoiets mogelijk was, ik persoonlijk het platteland en een afgezonderd leven zeer aantrekkelijk zou vinden. Maar zoals de zaken nu staan, is dat niet mogelijk. Alles wat ik kan doen is af en toe een beetje in *De zoon van het vaderland* lezen."

Met deze gevoelens stemde Tsjitsjikov volledig in; hij voegde eraan toe dat niets heerlijker was dan een eenzaam leven waarin alleen de zoete beschouwing van de natuur en het af en toe lezen van een boek voorkwamen.

„Maar zelfs dat is niets waard zonder een vriend met wie men zijn leven kan delen," merkte Manilov op.

„Waar, waar," beaamde Tsjitsjikov. „Zonder vriend, wat zijn dan alle schatten der aarde? 'Bezit geen geld,' heeft een wijze man gezegd, 'maar goede vrienden tot wie men zich in geval van nood kan wenden.'"

„Ja, Pavel Ivanovitsj," zei Manilov met een blik die niet alleen zoet was, maar ronduit stroperig -- een blik als het mengsel dat zelfs knappe artsen smakelijk moeten maken voordat een aarzelende patiënt het inneemt. „U kunt zich dus voorstellen welk geluk -- welk volmaakt geluk, om zo te zeggen -- dit ogenblik mij brengt, nu ik het voorrecht heb met u te spreken en van uw conversatie te genieten."

„Maar wat is mijn conversatie nu helemaal?" antwoordde Tsjitsjikov. „Ik ben een onbeduidend individu, en verder niets."

„O, Pavel Ivanovitsj!" riep de ander uit. „Sta mij toe openhartig te zijn en te zeggen dat ik de helft van mijn bezit zou geven om slechts een gedeelte van de talenten te bezitten die u bezit."

„Integendeel, ik zou het als de hoogste eer ter wereld beschouwen als --"

Hoe ver dit wederzijdse uitstorten van de ziel zou zijn gegaan als niet een bediende was binnengekomen om het middagmaal aan te kondigen, moet een geheim blijven.

„Ik nodig u nederig uit aan tafel," zei Manilov. „En vergeeft u ons dat wij geen banket kunnen aanbieden zoals men dat in de hoofdsteden vindt. Wij gebruiken eenvoudige spijzen, volgens Russisch gebruik -- wij houden ons aan sjtsji, maar met één hart. Kom, ik smeed u nederig."

Na nog een wedstrijd om de eer van het voorgaan slaagde Tsjitsjikov erin zich (in zigzag) een weg naar de eetkamer te banen, waar twee jongetjes hen opwachtten. Het waren Manilovs zoons, jongens van de leeftijd waarop zij aan tafel mogen zitten, maar nog steeds op hoge stoelen moeten. Naast hen stond hun gouverneur, die beleefd boog en glimlachte. Daarna nam de gastvrouw plaats voor haar soepbord en de eregast kwam tussen haar en de heer des huizes te zitten, terwijl de bediende de nekken van de jongens in slabbetjes bond.

„Wat charmante kinderen!" zei Tsjitsjikov terwijl hij het tweetal bekeek. „En hoe oud zijn zij?"

„De oudste is acht," antwoordde Manilov, „en de jongste is gisteren zes geworden."

„Themistokleüs," zei de vader tegen zijn eerstgeborene, die probeerde zijn kin uit het slabbetje te bevrijden waarmee de lakei hem had omwonden. Toen Tsjitsjikov deze duidelijk Griekse naam hoorde -- waaraan Manilov om een onbekende reden altijd de uitgang „eus" toevoegde -- trok hij even zijn wenkbrauwen op, maar herstelde onmiddellijk zijn gezicht in een passender uitdrukking.

„Themistokleüs," herhaalde de vader, „zeg mij welke stad in Frankrijk de mooiste is."

De gouverneur richtte zijn aandacht op Themistokleüs en leek hard te proberen zijn blik te vangen. Pas toen Themistokleüs „Parijs" mompelde, kalmeerde de preceptor en knikte.

„En welke stad in Rusland is de mooiste?" vervolgde Manilov.

Weer werd de houding van de gouverneur volkomen geconcentreerd.

„Sint-Petersburg," antwoordde Themistokleüs.

„En welke andere stad?"

„Moskou," antwoordde de jongen.

„Slimme lieverd!" riep Tsjitsjkov uit, zich met een verraste blik tot de vader wendend. „Werkelijk, ik moet zeggen dat het kind de grootste mogelijkheden toont."

„U kent hem nog niet helemaal," antwoordde de verheugde Manilov. „De scherpzinnigheid die hij bezit is buitengewoon. Onze jongste, Alkid, is niet zo vlug; maar zijn broer -- wat hij ook tegenkomt, of het nu een koeienkever of een waterkever of iets anders is, zijn oogjes springen bijna uit zijn hoofd en hij rent erachteraan om het te bekijken. Voor hem reserveer ik een diplomatieke post. Themistokleüs," voegde de vader eraan toe, zich weer tot zijn zoon wendend, „wil jij ambassadeur worden?"

„Ja, dat wil ik," antwoordde Themistokleüs, kauwend op een stuk brood en zijn hoofd van links naar rechts bewegend.

Op dat ogenblik veegde de lakei die achter de toekomstige ambassadeur stond diens neus af; en dat was maar goed ook, want anders zou er een onelegante en overbodige druppel in de soep zijn gevallen. Daarna kwam het gesprek op de geneugten van een rustig leven -- hoewel het af en toe werd onderbroken door opmerkingen van de gastvrouw over toneel en toneelspelers. Intussen hield de gouverneur zijn ogen strak op de sprekers gericht; zodra hij merkte dat zij op het punt stonden te lachen, opende hij meteen zijn mond en lachte geestdriftig mee. Waarschijnlijk was hij een dankbaar mens die zijn werkgevers wilde vergoeden voor de goede behandeling die hij ontving. Eén keer echter kreeg zijn gezicht een strenge uitdrukking; hij keek zijn overbuur, de jongens, streng aan en tikte hard op tafel. Dat gebeurde op het moment dat Themistokleüs Alkid in het oor had gebeten en Alkid, met gefronste wenkbrauwen en open mond, zich gereedmaakte om zielig te gaan snikken; maar toen hij besepte dat hij daarvoor misschien

zijn bord zou kwijtraken, herstelde hij haastig zijn gezicht en begon met tranen in de ogen op een schapenbout te knagen -- het vet bedekte al spoedig zijn wangen.

Telkens wendde de gastvrouw zich tot Tsjitsjikov met de woorden: „U eet niets -- u hebt werkelijk erg weinig genomen," maar de gast antwoordde onveranderlijk: „Dank u, ik heb meer dan genoeg gehad. Een aangenaam gesprek is alle gerechten ter wereld waard."

Ten slotte stond het gezelschap op. Manilov was in een opperbeste stemming en legde zijn hand op de schouder van zijn gast om hem naar de salon te leiden, toen Tsjitsjikov hem plotseling met een veelbetekenende blik te kennen gaf dat hij hem over een zeer belangrijke zaak wilde spreken.

„In dat geval," zei Manilov, „sta mij toe u in mijn studeerkamer uit te nodigen." En hij ging hem voor naar een klein vertrek dat uitkeek op het blauwe dennenbos. „Dit is mijn heiligdom," voegde hij eraan toe.

„Wat een aangenaam vertrek!" merkte Tsjitsjikov op terwijl hij het zorgvuldig bekeek. En inderdaad miste de kamer een zekere aantrekkelijkheid niet. De wanden waren in een soort blauwachtig grijs geschilderd en het meubilair bestond uit vier stoelen, een canapé en een tafel -- waarop enkele vellen schrijfpapier lagen en het boek waarover ik al eerder sprak. Maar het meest opvallende in de kamer was de tabak, die in vele gedaanten verscheen: in pakjes, in een tabakspot en in een losse hoop die over de tafel was uitgestrooid. Ook de vensterbanken waren bezaaid met kleine hoopjes as, die niet zonder kunstzinnigheid in min of meer nette rijen waren gerangschikt. Roken was kennelijk voor de heer des huizes een veelvuldig middel om de tijd te verdrijven.

„Sta mij toe u op deze canapé plaats te bieden," zei Manilov. „Hier zult u rustiger zitten dan in de salon."

„Maar ik zou liever op deze stoel zitten."

„Dat kan ik niet toestaan," wierp de glimlachende Manilov tegen. „De canapé is speciaal voor mijn gasten gereserveerd. Of u wilt of niet, u moet erop gaan zitten."

Tsjitsjikov gehoorzaamde dus.

„En laat mij u ook een pijp aanbieden."

„Nee, ik rook nooit," antwoordde Tsjitsjikov beleefd en met een geveinsde spijt.

„En waarom niet?“ vroeg Manilov -- even beleefd, maar met een spijt die volkomen oprecht was.

„Omdat ik vrees dat ik de gewoonte nooit helemaal heb aangenomen, daar ik heb gehoord dat een pijp een uitdagend effect op het gestel heeft.“

„Dan moet ik u zeggen dat dat louter een vooroordeel is. Ik zou zelfs zover willen gaan te beweren dat het roken van een pijp gezonder is dan snuiven. In ons regiment was een luitenant -- een voortreffelijke, goed opgeleide kerel -- die eenvoudig niet in staat was zijn pijp uit zijn mond te nemen, noch aan tafel, noch, met uw welnemen, elders. Hij is nu veertig en geen mens geniet een betere gezondheid dan hij altijd heeft gedaan.“

Tsjitsjikov antwoordde dat zulke gevallen veel voorkwamen, daar de natuur vele dingen bevat die zelfs de scherpste geest niet kan doorgronden.

„Maar sta mij toe u een vraag te stellen,“ vervolgde hij op een toon waarin een vreemde -- of in elk geval tamelijk vreemde -- klank lag. Om een onbekende reden keek hij ook over zijn schouder. Om een even onbekende reden keek Manilov over de zijne.

„Hoe lang is het geleden,“ vroeg de gast, „dat u voor het laatst een volkstelling hebt ingediend?“

„O, heel lang geleden. Eigenlijk kan ik me niet herinneren wanneer het was.“

„En sindsdien zijn er veel van uw lijfeigenen gestorven?“

„Dat weet ik niet. Om dat te weten te komen zou ik mijn rentmeester moeten vragen. Lakei, ga de rentmeester roepen. Ik geloof dat hij vandaag thuis is.“

Niet lang daarna verscheen de rentmeester. Het was een man van onder de veertig, gladgeschoren, gekleed in een kiel en kennelijk gewend aan een rustig leven, want zijn gezicht had die opgeblazen volheid en de huid rond zijn spleetvormige ogen had die vale tint die verraadt dat de eigenaar goed bekend is met een veren bed. In één oogopslag was te zien dat hij zijn rol in het leven had gespeeld zoals alle rentmeesters dat doen: oorspronkelijk een jonge lijfeigene met elementair onderwijs, getrouwd met een of andere Agasjka die huishoudster of lieveling van de meesteres was, daarna zelf huishoudster geworden en vervolgens rentmeester; daarna was hij volgens de regels van zijn stam verder gegaan -- dat wil zeggen, hij had zich aangesloten bij en goed kunnen vinden met de welgestelder lijfeigenen op het landgoed, de armeren op de lijst van verplichte obrok-

betalers gezet, terwijl hij zelf pas om negen uur 's ochtends opstond en, wanneer de samowar was gebracht, op zijn gemak zijn thee dronk.

„Luister eens, beste man," zei Manilov. „Hoeveel van onze lijfeigenen zijn er sinds de laatste volkstelling gestorven?"

„Hoeveel zijn er gestorven? Wel, een heleboel." De rentmeester hikte en tikte licht met zijn hand tegen zijn mond.

„Ja, dat dacht ik al," beaamde Manilov. „Eigenlijk zijn er zeer velen gestorven." Hij wendde zich tot Tsjitsjikov en herhaalde de woorden.

„Hoeveel bijvoorbeeld?" vroeg Tsjitsjikov.

„Ja, hoeveel?" echode Manilov.

„Hoeveel?" echode de rentmeester. „Wel, niemand weet het precieze aantal, want niemand heeft er een boekhouding van bijgehouden."

„Juist," merkte Manilov op. „Ik vermoedde al dat het sterftcijfer hoog was, maar ik kende de precieze omvang niet."

„Zoudt u dan zo goed willen zijn het voor mij te laten berekenen?" zei Tsjitsjikov. „En ook een gedetailleerde lijst van de sterfgevallen te laten opmaken?"

„Ja, dat zal ik doen -- een gedetailleerde lijst," stemde Manilov in.

„Uitstekend."

De rentmeester vertrok.

„Waarvoor hebt u die lijst nodig?" vroeg Manilov toen de rentmeester weg was.

De vraag leek de gast in verlegenheid te brengen, want op Tsjitsjikovs gezicht verscheen een soort gespannen uitdrukking en het werd rood alsof de eigenaar moeite deed iets te zeggen wat niet gemakkelijk in woorden te vatten was. En inderdaad stond Manilov op het punt zulke vreemde en onverwachte dingen te horen als nog nooit een menselijk oor hadden bereikt.

„U vraagt mij," zei Tsjitsjikov, „waarvoor ik die lijst wil hebben. Wel, mijn doel is dit: ik wens enkele boeren te kopen." En hij stakte even.

„Maar mag ik vragen hóe u die boeren wilt kopen?" vroeg Manilov. „Met grond, of louter als zielen voor overdracht -- dat wil zeggen, op zichzelf en zonder grond?"

„Ich wil de boeren zelf, alleen," antwoordde Tsjitsjikov. „En wel dode."

„Wat? -- Neem mij niet kwalijk, maar ik ben een beetje doof. Werkelijk, uw woorden klinken hoogst vreemd!"

„Alles wat ik voorstel," antwoordde Tsjitsjikov, „is de dode boeren te kopen die bij de laatste volkstelling nog als levend bij u stonden ingeschreven."

Manilov liet zijn pijp op de vloer vallen en bleef met open mond zitten. Ja, de twee vrienden die zojuist nog over de geneugten van de vriendschap hadden gesproken, staarden elkaar aan als de portretten die vroeger aan weerszijden van een spiegel hingen. Ten slotte raapte Manilov zijn pijp op en keek daarbij tersluiks naar Tsjitsjikov om te zien of er een spoor van een glimlach op diens lippen te bespeuren viel -- of hij soms een grapje maakte. Maar er was niets van dien aard te zien. Integendeel, Tsjitsjikovs gezicht stond ernstiger dan gewoonlijk. Vervolgens vroeg Manilov zich af of zijn gast om een onbekende reden zijn verstand had verloren; daarom keek hij hem een tijd lang met angstige aandacht aan. Maar de ogen van de gast leken helder -- er flakkerde geen wilde, rusteloze vonk in zoals bij krankzinnigen gebruikelijk is. Alles was in orde. Hoe Manilov ook nadacht, hij kon niets beters bedenken dan te blijven zitten en een stroom tabaksrook uit zijn mond te laten ontsnappen.

„Dus," vervolgde Tsjitsjikov, „wat ik wil weten is of u bereid bent deze eigenlijk niet-levende, maar wettelijk nog levende boeren aan mij over te dragen -- of dat u een beter voorstel hebt."

Manilov was te verward en onthutst om iets anders te doen dan zijn gesprekspartner aan te staren.

„Ich denk dat u zich onnodig ongerust maakt," merkte Tsjitsjikov vervolgens op.

„Ich? O nee! Helemaal niet!" stamelde Manilov. „Alleen -- pardon -- ik begrijp u niet helemaal. Ziet u, nooit is het mij vergund geweest de briljante glans te verwerven die, om zo te zeggen, in al uw bewegingen zichtbaar is. Evenmin heb ik ooit de kunst geleerd mij welsprekend uit te drukken. Daarom, hoewel er een mogelijkheid bestaat dat in de -- eh -- uitspraken die zojuist van uw lippen zijn gekomen iets anders verborgen ligt, kan

het evenzeer zijn dat -- eh -- u zich hebt verwaardigd u zo uit te drukken ter wille van de schoonheid van de termen waarin die uitdrukking gestalte kreeg?"

„O nee," verzekerde Tsjitsjikov. „Ik bedoel wat ik zeg en niets meer. Mijn verwijzing naar zulke van uw aangename zielen die dood zijn, was letterlijk bedoeld."

Manilov bleef in het duister tasten -- hoewel hij beseftte dat hij iets moest doen, dat hij een vraag moest stellen. Maar welke vraag? De duivel alleen wist het! Ten slotte blies hij slechts nog wat meer tabaksrook uit -- ditmaal ook door zijn neusgaten.

„Dus," ging Tsjitsjikov verder, „als er geen beletsel is, kunnen wij net zo goed tot de voltooiing van de koop overgaan."

„Wat? Tot de koop van de dode zielen?"

„Van de 'dode' zielen? O hemel nee! Laten wij ze als levend opschrijven, aangezien zij zo in de volkstellingslijsten voorkomen. Nooit sta ik mij toe buiten de burgerwet te treden, hoe groot de schade ook is die die regel mij in mijn loopbaan heeft berokkend. In mijn ogen is een verplichting een heilige zaak. In aanwezigheid van de wet ben ik stom."

Deze laatste woorden stelden Manilov enigszins gerust; toch bleef de betekenis van de zaak hem een raadsel. Als antwoord zoog hij met zoveel geweld aan zijn pijp dat deze ten slotte begon te gorgelen als een fagot. Het was alsof hij er inspiratie uit zocht in deze ongehoorde situatie. Maar de pijp gorgelde slechts, et praeterea nihil.

„Misschien twijfelt u aan het voorstel?" zei Tsjitsjikov.

„Helemaal niet," antwoordde Manilov. „Maar u zult mij, naar ik weet, verontschuldigen als ik zeg (en ik zeg het niet uit vooroordeel, noch als kritiek op uzelf op enigerlei wijze) -- u zult mij, naar ik weet, verontschuldigen als ik zeg dat deze -- eh -- dit plan van u, deze -- eh -- transactie van u, mogelijk in het geheel niet in overeenstemming is met de Burgerlijke Wetten en Bepalingen van het Rijk?"

En Manilov, met een licht gebaar van het hoofd, keek Tsjitsjikov veelbetekenend aan, terwijl hij in al zijn trekken, waaronder zijn strak samengeperste lippen, een uitdrukking van diepzinnigheid toonde zoals nog nooit op een menselijk gelaat was gezien -- tenzij op dat van een bijzonder scherpzinnige minister van staat die een bijzonder duister probleem beraadt.

Niettemin antwoordde Tsjitsjikov dat het soort plan of transactie dat hij had geschetst in het geheel niet in strijd was met de Burgerlijke Wetten en Bepalingen van Rusland; hij voegde eraan toe dat de schatkist zelfs van de onderneming zou profiteren, aangezien zij daaruit het gebruikelijke wettelijke percentage zou trekken.

„Wat stelt u dan voor?" vroeg Manilov.

„Ich stel alleen voor wat open en eerlijk is, en niets anders."

„Dan, als dat zo is, is het een andere zaak en heb ik er niets tegen in te brengen," zei Manilov, kennelijk volledig gerustgesteld.

„Uitstekend," merkte Tsjitsjikov op. „Dan hoeven wij alleen nog over de prijs overeen te komen."

„Over de prijs?" begon Manilov en zweeg toen. Even later vervolgde hij: „U kunt toch niet veronderstellen dat ik in staat ben geld aan te nemen voor zielen die, in zekere zin althans, hun bestaan hebben voltooid? Aangezien dit fantastische gril van u (als ik het zo mag noemen) u zozeer heeft aangegrepen, ben ik van mijn kant bereid u die zielen onvoorwaardelijk af te staan en alle kosten van de verkoop voor mijn rekening te nemen."

Ik zou mij ernstig tekort doen als ik zou verzwijgen dat zodra Manilov deze woorden had uitgesproken, het gezicht van zijn gast zich vulde met voldoening. Hoewel Tsjitsjikov een ernstig en voorzichtig man was, had hij grote moeite een sprong te onderdrukken die een geit tot eer zou hebben gestrekt (een dier dat, zoals wij allen weten, tot zulke inspanningen slechts in ogenblikken van de hoogste extase wordt bewogen). Niettemin maakte de gast tenminste zo'n krampachtige schuifbeweging dat de bekleding van de canapé uiteenrafelde en Manilov hem met enige bezorgdheid aankeek. Ten slotte leidde Tsjitsjikovs dankbaarheid hem ertoe zich in een stroom van erkentelijkheid te storten met een heftigheid die zijn gastheer in verwarring bracht, deed blozen, het hoofd deed schudden in afwijzing en hem ertoe bracht te verklaren dat de concessie niets voorstelde en dat zijn enige wens was de ingevingen van zijn hart te tonen en de psychische aantrekkingskracht die zijn vriend op hem uitoefende; kortom, hij beschouwde de dode zielen als waardeloze rommel.

„Helemaal niet," antwoordde Tsjitsjikov, zijn hand drukkend; daarna slaakte hij een diepe zucht. Inderdaad leek hij in de stemming voor ontboezemingen van het hart, want

hij vervolgde -- niet zonder een zweem van ontroering in zijn stem: „Als u eens wist welke dienst u hebt bewezen aan een ogenschijnlijk onbeduidend individu dat zowel van familie als van verwanten verstoken is! Wat heb ik in mijn tijd niet geleden -- ik, een dobberend bootje te midden van de stormachtige golven van het leven! Welke vervolgingen, welke achtervolgingen heb ik niet gekend? Welk leed heb ik niet geproefd? En waarom? Slechts omdat ik altijd de waarheid voor ogen heb gehouden, omdat ik altijd mijn onbevleete geweten ongeschonden heb bewaard, omdat ik altijd een helpende hand heb uitgestoken naar de weerloze weduwe en het ongelukkige weeskind!" Na deze ontboezeming haalde Tsjitsjikov zijn zakdoek tevoorschijn en veegde een overvloeiende traan weg.

Manilovs hart werd tot in de kern ontroerd. Telkens weer drukten de twee vrienden elkaars handen in stilte terwijl zij elkaar in de met tranen gevulde ogen keken. Manilov kon de hand van onze held werkelijk niet loslaten, maar drukte hem met zoveel warmte dat de held in kwestie begon te voelen dat hij niet goed wist hoe hij hem het best kon loswringen; tot hij hem zachtjes terugtrok en opmerkte dat het geen slecht idee zou zijn de koop zo spoedig mogelijk af te ronden; daarom zou hij zelf meteen naar de stad terugkeren om de zaken te regelen. Hij nam zijn hoed op en stond op om afscheid te nemen.

„Wat? Vertrekt u al?" zei Manilov, die plotseling tot zichzelf kwam en een gevoel van ongerustheid ervoer. Op dat ogenblik zeilde zijn vrouw de kamer binnen.

„Vertrekt Pavel Ivanovitsj ons al zo spoedig, liefste Lizanka?" zei zij met een air van spijt.

„Ja. Het zal toch niet zijn dat wij hem hebben verveeld?" antwoordde haar echtgenoot.

„Volstrekt niet," verzekerde Tsjitsjikov, de hand op zijn hart leggend. „In deze borst, mevrouw, zal voor altijd de aangename herinnering aan de tijd die ik met u heb doorgebracht, blijven leven. Geloof mij, ik kan mij geen groter zegen voorstellen dan, zo niet onder hetzelfde dak als u beiden, dan toch in uw onmiddellijke nabijheid te wonen."

„Werkelijk?" riep Manilov uit, zeer ingenomen met het idee. „Hoe prachtig zou het zijn als u inderdaad onder ons dak kwam wonen, zodat wij samen onder een olm konden liggen, over filosofie praten en tot de wortel der dingen doordringen!"

„Ja, dat zou een paradijselijk bestaan zijn!" beaamde Tsjitsjkov met een zucht. Niettemin drukte hij mevrouw de hand. „Vaarwel, sudarina," zei hij. „En vaarwel ook aan u, mijn geachte gastheer. Vergeet niet wat ik u heb verzocht te doen."

„Wees gerust, dat zal ik niet doen," antwoordde Manilov. „Slechts voor een paar dagen zullen u en ik van elkaar gescheiden zijn."

Daarna begaf het gezelschap zich naar de salon.

„Vaarwel, liefste kinderen," vervolgde Tsjitsjkov toen hij Alkid en Themistokleüs zag die met een houten huzaar speelden waaraan zowel een neus als een arm ontbrak. „Vaarwel, liefste schatten. Vergeef mij dat ik geen cadeautjes voor jullie heb meegebracht, maar eerlijk gezegd wist ik tot mijn komst niet van jullie bestaan. Nu ik echter weer zal komen, zal ik niet nalaten jullie geschenken te brengen. Themistokleüs, voor jou breng ik een zwaard. Dat zou je toch wel willen, nietwaar?"

„Ja, dat wil ik," antwoordde Themistokleüs.

„En voor jou, Alkid, breng ik een trommel. Dat zou jou toch wel passen, nietwaar?" En hij boog in Alkids richting.

„Zeth -- een trommel," lispelde de jongen, het hoofd buigend.

„Goed! Dan wordt het een trommel -- zó'n mooie trommel! Wat een tur-r-r-ru-ing en een tra-ta-ta-ta-ing zul je kunnen maken! Vaarwel, mijn lieveling." En hij kuste het hoofd van de jongen, wendde zich toen tot Manilov en mevrouw met het lichte glimlachje dat men opzet voordat men ouders verzekert van de onschuldige verdiensten van hun kroost.

„Maar u kunt beter blijven, Pavel Ivanovitsj," zei de vader toen het drietal op de veranda stapte. „Kijk eens hoe de wolken zich samenvakken!"

„Het zijn maar kleine wolken," antwoordde Tsjitsjkov.

„En weet u de weg naar Sobakevitsj?"

„Nee, die weet ik niet, en ik zou u dankbaar zijn als u mij die zou willen wijzen."

„Als u wilt, zal ik het uw koetsier zeggen." En Manilov deed dat op zeer beleefde wijze, hij ging zelfs zover de man met „u" aan te spreken. Toen Selifan hoorde dat hij twee afslagen moest passeren en dan de derde moest nemen, merkte hij op: „We komen

er wel, meneer," en Tsjitsjikov vertrok te midden van een diep saluutschot van groeten en gewuif met zakdoeken van de kant van zijn gastheer en gastvrouw, die zich op de tenen verhieven in hun geestdrift.

Lang stond Manilov de vertrekkende britsjka met de ogen te volgen. Eigenlijk bleef hij zijn pijp roken en het rijtuig nakijken zelfs toen het allang uit het zicht was verdwenen. Toen ging hij de salon weer binnen, ging in een stoel zitten en gaf zich over aan de gedachte dat hij zijn gast de alleraangenaamste ontvangst had geboden. Daarna gleed zijn geest onmerkbaar naar andere zaken over, tot hij zich ten slotte God alleen weet waar verloor. Hij dacht aan de geneugten van een leven, aan vriendschap, en hoe heerlijk het zou zijn om met een kameraad te leven, bijvoorbeeld aan de oever van een rivier, en die rivier met een eigen brug te overspannen, en een enorm landhuis te bouwen met een voorgevel die hoog genoeg was om zelfs uitzicht op Moskou te bieden. Op die voorgevel zouden hij, zijn vrouw en vriend 's middags thee drinken in de open lucht en over interessante onderwerpen spreken; daarna zouden zij in een fraai rijtuig naar een of andere bijeenkomst rijden, waar zij met hun beminnelijke manieren het gezelschap zo zouden bekoren dat de keizerlijke regering, wanneer zij van hun verdiensten hoorde, het tweetal tot de rang van generaal of God weet wat zou verheffen -- tot hoogten waarvan zelfs Manilov zich geen voorstelling kon maken. Toen onderbrak Tsjitsjikovs buitengewone verzoek plotseling de overpeinzingen van de dromer en hij merkte dat zijn brein niet bij machte was het te verwerken, hoe hij de zaak ook keerde of wendde, hij kon de betekenis ervan niet goed verklaren. Rokend aan zijn pijp bleef hij zitten tot het souper tijd was.

III

Intussen zat Tsjitsjikov in zijn britsjka, die over de heirweg voortrolde, en voelde zich uitermate tevreden. Uit het voorgaande hoofdstuk zal de lezer reeds hebben begrepen wat de hoofdzaken van zijn neigingen en verlangens waren; het is dus geen wonder dat zijn lichaam en ziel zich er ten slotte geheel in hadden ondergedompeld. De gedachten, berekeningen en plannen die nu over zijn gezicht gleden, schenen van aangename aard te zijn, want telkens lieten zij er een voldane glimlach op achter. Hij was zozeer in zichzelf verdiept dat hij niet eens merkte hoe zijn koetsier, opgewekt door de gastvrijheid van Manilovs bedienden, de buitenste vos van het drietal vermanend toesprak -- een schimmel die slechts deed alsof hij trok, terwijl zijn makkers, de middelste vos (een bruine, bijgenaamd de Assessor omdat hij van een ambtenaar van die rang was gekocht) en de binnenste vos, dapper hun werk deden en zelfs in hun ogen het genoeg lieten doorschemeren dat zij aan hun inspanning ontleenden.

„Ach, jij schurk, jij schurk! Ik zal je wel krijgen!" riep Selifan terwijl hij zich oprichtte en de luie met een zweeps slag trof. „Jij weet je les wel, Duitse broek! Die bruine is een beste kerel en doet zijn plicht, en ik zal hem nog een extraatje geven, want hij is een paard dat respect verdient; en de Assessor ook. Maar waarom schud jij met je oren? Je bent een domoor, dus let op als er tegen je wordt gesproken. Goede raad geef ik je, sufferd. Ach! Jij kunt best lopen als je wilt." En hij gaf het dier nog een slag, waarna hij het hele span toesprak: „Vooruit, mijn schoonheden!" en de zweep licht over de ruggen van de twee andere vossen liet glijden -- niet als straf, maar als blijk van goedkeuring. Daarna richtte hij zich weer tot de schimmel.

„Denk je," riep hij, „dat ik niet zie wat je doet? Je kunt je heel behoorlijk gedragen als je wilt, en een mens dwingen je te respecteren."

Hierop begon hij zich bepaalde herinneringen te binnen te brengen.

„Aardige lui waren dat daar bij die heer," peinsde hij. „Ik praat graag met een mens als hij fatsoenlijk is. Met zo iemand ben ik altijd kameraadschappelijk en drink ik graag een glas thee met hem, of eet ik een koekje. Een fatsoenlijk mens moet je respecteren. Neem nou mijn heer -- iedereen kijkt tegen hem op, want hij heeft in staatsdienst gestaan en is collegiaal raadsheer."

Zo in zichzelf pratend, gleed hij over naar meer verwijderde bespiegelingen; had Tsjitsjikov geluisterd, dan zou hij heel wat belangwekkende bijzonderheden over zichzelf hebben vernomen. Maar zijn gedachten waren geheel in beslag genomen door zijn eigen zaken, zodat hij pas toen een luide donderslag hem uit zijn mijmering wekte, om zich heen keek. De hemel was geheel met wolken bedekt en de stoffige weg begon met regendruppels te worden besprenkeld. Even later klonk een tweede, dichterbij en luider, en de regen viel neer als uit een emmer. Schuin neerslaand, striemde hij tegen één kant van het gevlochten dak van de britsjka, zodat het water in Tsjitsjikovs gezicht spatte en hij zich genoodzaakt zag de gordijntjes te sluiten (die ronde openingen hadden waardoor men de weg kon zien) en Selifan toe te roepen dat hij vaart moest maken. De koetsier, midden in zijn rede onderbroken, bedacht dat er geen tijd te verliezen was; hij trok onder de bok een oud deken tevoorschijn, sloeg het om zijn mouwen, nam de teugels weer op en spoorde het drietal aan -- dat, moet gezegd worden, zozeer was bezweken onder de aangename loomheid die Selifans woorden had gewekt, dat het nauwelijks nog een poot voor de andere zette. Helaas kon Selifan zich niet goed herinneren of zij twee of drie afslagen waren gepasseerd. Toen hij zijn gedachten verzamelde en zich vaag de ligging van de weg voor de geest haalde, bekwam hem het sterke vermoeden dat er een zeer groot aantal afslagen was geweest. Maar in ogenblikken die om een snelle beslissing vragen, vindt een Rus vlug wat misschien de beste weg is; daarom zette onze koetsier alle verdere overwegingen opzij, sloeg bij de eerstvolgende kruising rechtsaf, riep: „Hé, mijn schoonheden!" en zette er een galop in. Geen ogenblik dacht hij erover na waar de weg hem heen zou voeren!

Het duurde lang voordat de wolken hun last hadden geloosd, en intussen werd het stof op de weg tot modder gekneed, zodat de paarden de britsjka steeds zwaarder moesten trekken. Ook begon Tsjitsjikov zich ongerust te maken omdat hij nog altijd geen spoor zag van Sobakevits' landgoed. Volgens zijn berekeningen had hij het allang moeten

bereiken. Hij keek om zich heen, maar de duisternis was te dicht om iets te kunnen onderscheiden.

„Selifan!" riep hij, zich vooroverbuigend in de britsjka.

„Wat is er, barin?" antwoordde de koetsier.

„Zie je het landgoed ergens?"

„Nee, barin." En met een zwaai van de zweep zette hij een soort eindeloze, slepende lied in. In dat lied had alles een plaats. Met „alles" bedoel ik zowel de verschillende aanmoedigende en prikkelende kreten waarmee het Russische volk zijn paarden aanspoort, als een willekeurige, onvoorbereide keus van bijvoeglijke naamwoorden.

Intussen merkte Tsjitsjikov dat de britsjka hevig schommelde en hem af en toe een stoot gaf. Hij vermoedde dat zij de weg hadden verlaten en over een omgeploegd veld werden gesleept. Ook bij Selifan scheen een soortgelijk vermoeden te zijn opgekomen, want hij was opgehouden met spreken.

„Schurk, welke weg volg je eigenlijk?" vroeg Tsjitsjikov.

„Weet ik niet," antwoordde de koetsier. „Wat moet een mens beginnen in het donker als hij zelfs zijn zweep niet kan zien?" En terwijl Selifan sprak, helde het rijtuig zo ver over dat Tsjitsjikov zich met handen en tanden moest vasthouden. Ten slotte drong het tot hem door dat Selifan dronken was.

„Stop, stop, of je slaat ons om!" schreeuwde hij tegen de kerel.

„Nee, nee, barin," antwoordde Selifan. „Hoe zou ik u kunnen omgooien? Mensen omgooien is verkeerd. Dat weet ik heel goed en ik zou er nooit van dromen."

Hierop begon hij het rijtuig een beetje te keren -- en bleef dat doen tot de britsjka op zijn kant viel en Tsjitsjikov op handen en knieën in de modder belandde. Gelukkig slaagde Selifan erin de paarden tot staan te brengen, hoewel zij uit zichzelf wel zouden zijn blijven staan, want zij waren volkomen uitgeput. Deze onverwachte ramp scheen hun voerman te verbazen. Hij gleed van de bok, zette zijn handen tegen de zijkant van de britsjka en keek toe hoe Tsjitsjikov in de modder worstelde, tevergeefs pogend zich uit de smurrie te bevrijden.

„Ach, jij!" zei Selifan peinzend tegen de britsjka. „Om ons zo om te gooien!"

„Je bent zo dronken als een heer!" riep Tsjitsjikov uit.

„Nee, nee, barin. Dronken, inderdaad? Waarom, ik ken mijn manieren toch. Een woordje of twee met een vriend -- dat is alles wat ik heb genomen. Met een fatsoenlijk mens mag je best praten als je hem tegenkomt. Daar is niets verkeerd aan. En we hebben ook een hapje gegeten. Een hapje is ook niets verkeerd -- vooral niet met een fatsoenlijk mens."

„Wat heb ik je de vorige keer gezegd toen je dronken was?" vroeg Tsjitsjikov. „Ben je vergeten wat ik toen zei?"

„Nee, nee, barin. Hoe zou ik het kunnen vergeten? Ik weet wat hoort en wat niet, en ik weet dat het niet goed is om dronken te worden. Alles wat ik heb genomen is een woordje of twee met een fatsoenlijk mens, omdat --"

„Welnu, als ik je met de zweep geef, dan zul je wel weten hoe je met een fatsoenlijk mens moet praten, dat verzeker ik je!"

„Zoals u wilt, barin," antwoordde de inschikkelijke Selifan. „Als u me wilt slaan, dan slaat u me, en ik heb niets te klagen. Waarom zou u me niet slaan als ik het verdien? Het is aan u om te doen wat u wilt. Slaan is soms nodig, want een boer doet vaak domme dingen en tucht moet er zijn. Als ik het heb verdiend, sla me dan. Waarom zou u het niet doen?"

Deze redenering leek op dat ogenblik onweerlegbaar, en Tsjitsjikov zei niets meer. Gelukkig had het lot besloten zich over het tweetal te ontfermen, want in de verte drong het geblaf van een hond tot hun oren door. Tsjitsjikov vatte moed, gaf bevel de britsjka overeind te zetten en de paarden aan te sporen; en daar een Russische koetsier tenminste dit voordeel heeft, dat hij, dankzij een scherpe reuk die het gezicht kan vervangen, zo nodig op goed geluk kan rijden en toch ergens aankomt, slaagde Selifan er, hoewel hij geen enkel voorwerp kon onderscheiden, in zijn span naar een nabijgelegen landgoed te sturen, en dat met zo'n zekere instinct dat hij pas stilhield toen de disselbomen tegen een tuinmuur stootten en duidelijk werd dat verder rijden onmogelijk was. Door de dikke sluier van neergutsende regen kon Tsjitsjikov slechts iets onderscheiden dat op een veranda leek. Hij stuurde Selifan eropuit om de toegangspoort te zoeken, en dat zou eindeloos hebben geduurd ware het niet dat in Rusland de plaats van een Zwitserse portier vaak door waakhonden wordt ingenomen; een aantal van deze dieren verkondigde

nu de komst van de reizigers zo luid dat Tsjitsjikov zijn oren moest dichtstoppen. Even later verscheen er licht in een van de ramen en drong in een dunne straal tot de tuinmuur door -- waardoor de plaats van de poort zichtbaar werd. Selifan begon op de poort te bonzen tot de grendels van de huisdeur werden teruggeschoven en er een gestalte in een ruwe mantel naar buiten kwam.

„Wie klopt daar? Wat komt u doen?“ schreeuwde de hese stem van een oudere vrouw.

„Wij zijn reizigers, moedertje,“ zei Tsjitsjikov. „Laat ons alstublieft hier de nacht doorbrengen.“

„Ach, jullie zwervers!“ riep de oude vrouw uit. „Mooi moment om aan te komen! We houden geen herberg, let wel. Dit is het huis van een dame.“

„Maar wat moeten we dan doen, moedertje? We zijn de weg kwijt en kunnen in zulk weer niet buiten overnachten.“

„Nee, dat kan niet. De nacht is donker en koud,“ voegde Selifan eraan toe.

„Hou je mond, domoor!“ riep Tsjitsjikov.

„Wie bent u dan?“ vroeg de oude vrouw.

„Een edelman, moedertje.“

Om de een of andere reden scheen het woord „edelman“ de oude vrouw tot nadenken te stemmen.

„Wacht even,“ zei ze, „dan zal ik het de mevrouw zeggen.“

Twee minuten later kwam ze terug met een lantaarn in de hand, de poort werd geopend en in een tweede raam verscheen licht. De britsjka reed de binnenplaats op en hield stil voor een middelgroot huis. De duisternis liet geen nauwkeurige waarneming toe, maar kennelijk waren slechts de ramen van de ene helft van het gebouw verlicht, terwijl een modderpoel voor de deur de stralen weerkaatste. Intussen bleef de regen luid op het houten dak kletteren en was te horen hoe hij in een regenton stroomde; geen ogenblik hielden de honden op met blaffen uit alle macht van hun longen. Een van hen, de kop in de nek, liet een gehuil horen van zo'n kracht en duur dat het dier wel leek te huilen om een mooie weddenschap; een tweede mengde zich tussen het gejang van de eerste en

herhaalde onrustig, als een postbel, de klanken van een heel jonge pup. Ten slotte leverde een oude hond, die kennelijk een bijzonder robuust temperament bezat, de contrabas, zodat zijn gegrom leek op het gerommel van een baszanger wanneer een koor voluit zingt en de tenoren op de tenen gaan staan om een bijzonder hoge noot te halen, en het hele koor het hoofd schudt voordat het een climax nadert, terwijl deze contrabas alleen zijn baardige kin in zijn kraag drukt en bijna in hurkhouding op de vloer zakt om een noot voort te brengen die de ramen doet trillen en hun ruiten doet barsten. Natuurlijk mocht men uit zo'n hondenkoor van zulke uitvoerders afleiden dat het huis een zeer fatsoenlijke inrichting was. Onze koude, natte held schonk daar echter geen gedachte aan, want al zijn aandacht was op een bed gericht. De britsjka had nauwelijks stilgestaan of hij sprong op de stoep, miste zijn evenwicht en was bijna gevallen. Hem tegemoet kwam een jongere vrouw dan de eerste, maar zeer op haar gelijkend; toen hij naar de salon werd geleid, lieten twee blikken hem zien dat de kamer met oude gestreepte gordijnen was behangen en versierd met afbeeldingen van vogels en kleine, antieke spiegels -- de laatste in donkere lijsten die als bladranken waren gesneden. Achter elke spiegel was een brief, een oud spel kaarten of een kous gestoken, terwijl aan de wand een klok met een bloemendial hing. Meer kon Tsjitsjikov niet onderscheiden, want zijn oogleden waren zo zwaar alsof ze met stroop waren ingesmeerd. Even later trad de dame des huizes zelf binnen -- een oudere vrouw in een soort nachtmuts (haastig opgezet) en een flanellen halsdoek. Zij behoorde tot die klasse van landeigenaressen die voortdurend klagen over mislukte oogsten en de verliezen die zij daardoor lijden; tot de klasse die, met neergeslagen hoofd in wanhoop, intussen geld in gestreepte beurzen stopt die zij in de laden van kasten bewaart. In de ene beurs stoppen zij roebelstukken, in de andere halve roebels en in de derde kwartjes, hoewel men uit hun uiterlijk zou opmaken dat de kast alleen linnengoed, nachthemden, strengen wol en het stuk verschoten stof bevatte dat -- mocht de oude japon tijdens het bakken van feestkoeken en andere lekkernijen verschroeien of vanzelf in stukken vallen -- tot een nieuwe japon zou worden verwerkt. Maar de japon verbrandt of slijt nooit, want de dame is te zorgvuldig; daarom blijft het stuk verschoten stof onbewerkte liggen tot de priester adviseert het aan de nicht van een of andere weduwe te geven, samen met een hoeveelheid dergelijk afval.

Tsjitsjikov verontschuldigde zich dat hij het huis met zijn onverwachte komst had gestoord.

„Helemaal niet, helemaal niet," antwoordde de dame. „Maar in wat een vreselijk weer heeft God u hier gebracht! Wat een wind en wat een regen! U kon niet anders dan de weg kwijtraken. Vergeef ons dat wij u op dit uur van de nacht niet beter kunnen ontvangen."

Plotseling drong er in de woorden van de gastvrouw een vreemd gesis door, een geluid zo luid dat de gast verschrikt opsprong, en des te meer daar het aanzwol tot de kamer leek vol adders te zitten. Toen hij echter omhoogkeek, herwon hij zijn kalmte, want hij begreep dat het geluid van de klok kwam, die kennelijk van plan was te slaan. Op het gesis volgde een gereutel, tot het ding, met zijn uiterste krachten, twee uur sloeg met evenveel lawaai alsof iemand met een knuppel op een ijzeren pot sloeg. Daarna keerde de slinger terug tot zijn rechts-links, rechts-links schommeling.

Tsjitsjikov bedankte zijn gastvrouw vriendelijk en zei dat hij niets nodig had en zij zich niet moest inspannen: alleen naar rust verlangde hij -- hoewel hij ook graag wilde weten waar hij was beland en of de afstand tot het landgoed van de landeigenaar Sobakevitsj erg groot was. De dame antwoordde dat zij de naam zelfs nooit had gehoord, daar er in de omgeving geen heer van die naam woonde.

„Maar kent u dan tenminste de landeigenaar Manilov?" vervolgde Tsjitsjikov.

„Nee. Wie is dat?"

„Nog een landeigenaar, mevrouw."

„Wel, van hem heb ik ook nooit gehoord. Zulke landeigenaren wonen hier niet."

„Wie zijn dan uw plaatselijke landeigenaren?"

„Bobrov, Svinin, Kanapatjev, Chapakin, Trepakin en Pljesjakov."

„Zijn dat rijke mannen?"

„Nee, geen van allen. De een heeft misschien twintig zielen, de ander dertig, maar van edellieden die honderd bezitten, zijn er hier geen."

Tsjitsjikov bedacht dat hij inderdaad in een aristocratische wildernis was beland!

„Is de stad in elk geval ver weg?" vroeg hij.

„Ongeveer zestig werst. Wat spijt het me dat ik niets voor u te eten heb! Wilt u soms thee drinken?"

„Ik dank u, moedertje, maar ik heb niets nodig behalve een bed.”

„Welnu, na zo'n reis zult u inderdaad rust nodig hebben, dus u kunt op deze sofa liggen. Fetinja, breng een deken en wat kussens en lakens. Wat een weer heeft God ons gestuurd! En wat een vreselijke donder! Sinds zonsondergang brandt er in mijn slaapkamer een kaars voor het icoon. Mijn God! Waarom, uw rug en zijden zijn zo modderig als die van een everzwijn! Hoe hebt u het in 's hemelsnaam zo ver kunnen brengen?”

„Dat ik niet erger ben dan modderig, is al een geluk, want zonder de Almachtige zouden mijn ribben gebroken zijn.”

„Lieve hemel! Om te bedenken wat u allemaal moet hebben doorgemaakt. Had ik niet beter uw rug kunnen afvegen?”

„Ich dank u, ik dank u, maar u hoeft zich niet te bekommeren. Wees alleen zo goed uw meid te zeggen dat ze mijn kleren droogt.”

„Hoor je dat, Fetinja?” zei de gastvrouw, zich tot een vrouw wendend die een veren bed binnenbracht en de kamer met veren overstroomde. „Neem deze jas en dit vest, droog ze voor het vuur -- zoals we vroeger voor je overleden heer deden -- wrijf ze goed uit en vouw ze netjes op.”

„Goed, mevrouw,” zei Fetinja, terwijl zij lakens over het bed spreidde en de kussens schikte.

„Nu is uw bed voor u klaar,” zei de gastvrouw tegen Tsjitsjikov. „Goedenacht, waarde heer. Ik wens u goedenacht. Is er nog iets anders dat u wenst? Misschien wilt u dat uw hielen worden gekieteld voordat u gaat slapen? Mijn overleden man kon nooit inslapen zonder dat dat was gebeurd.”

Maar de gast sloeg het aangeboden hielkietelen af, en toen zijn gastvrouw was vertrokken, haastte hij zich van zijn kleding te ontdoen, zowel bovenals onderkleding, en overhandigde de kledingstukken aan Fetinja. Zij wenste hem goedenacht en verwijderde de natte spullen; daarna was hij alleen. Niet zonder voldoening bekeek hij zijn bed, dat bijna tot het plafond reikte. Duidelijk was Fetinja een meesteres in het opkloppen van zulke bedden, en als gevolg daarvan zakte het, zodra hij er met behulp van een stoel op was geklommen, bijna tot op de vloer, en de veren, uit hun juiste